

1. UVOD

Ustanovitev Združenih narodov po II. svetovni vojni je zbudila upe za novo ero miru. To je bilo seveda zelo optimistično. Med 1945. in 1992. letom je bilo na svetu 149 večjih spopadov, v katerih je umrlo preko 23 milijonov ljudi. Letno povprečje umrlih v vojnah je bilo dvojno v primerjavi s smrtmi zabeleženimi v 19. stoletju in sedemkrat večje kot v 18. stoletju.

Vojna in politični vzponi so raztrgali celotne države, od Bosne in Hercegovine do Kambodže in Ruande. V ta vrtinec nasilja so posrkani seveda tudi otroci. In to v velikem številu. Celotne generacije otrok so zrasle sredi brutalnih oboroženih spopadov. Konec leta 1995, so spopadi v Angoli potekali že preko 30 let, v Afganistanu 17 let, na Šrilanki 11 let in v Somaliji 7 let.¹

Otroci so nedolžni, pa vendar najbolj prizadeti v oboroženih spopadih. So tako žrtve, kot tudi storilci kaznivih dejanj. Otroci so ubiti, poškodovani, osiroteli, nasilno odpeljani, prikrajšani za izobrazbo in zdravstveno oskrbo, po oboroženih spopadih so prepuščeni travmam in globokim čustvenim brazgotinam. Rekrutirani so in uporabljeni kot otroci vojaki, prisiljeni so v izražanje sovraštva odraslih, ki jim je tuje. Zapustiti morajo lastne domove, podvrženi so spolni zlorabi in izkoriščanju. Ko primanjkuje hrane, so otroci tisti, ki jih to pomanjkanje najbolj prizadene, saj njihov razvoj zahteva stalno oskrbo s pravilno prehrano. Kadar grozi pomanjkanje ali onesnaženje vode, so otroci tisti, ki so najmanj odporni za širjenje bolezni. Travme teh otrok zaradi doživetega nasilja predstavljajo resno grožnjo trajnemu miru in razvoju.²

Smer, v katero se razvijajo oboroženi spopadi je še bolj nevarna za otroke. V zadnjem desetletju je ocenjeno, da je med oboroženimi spopadi umrlo 2 milijona otrok, 4-5 milijonov jih je bilo pohabljenih, 12 milijonov jih je ostalo brez doma, več kot 1 milijon otrok je

¹ <http://www.unicef.org/sowc96/1cinwar.htm>.

² <http://www.un.org/children/conflict/english/issues.html>.

osirotelo ali so bili ločeni od svojih družin in preko 10 milijonov je doživelo nepopravljive psihološke travme.³

V svojem sedmem poročilu Varnostnemu svetu o otrocih v oboroženih spopadih (A/62/609-S/2007/757) iz leta 2007 je Generalni sekretar OZN zabeležil grobe kršitve v zvezi z otroci, v 18 kriznih območjih v Afganistanu, Burundiju, Srednjeafriški republiki, Čadu, Slonokoščeni obali, Kongu, Haitiju, Iraku, Libanonu, Palestini in Izraelu, Somaliji, Sudanu, Ugandi, Mjanmaru, Nepal, Šrilanki, Filipinih in v Kolumbiji. Poleg tega je v poročilu navedenih 57 strank, tako držav kot nedržavnih akterjev, ki so zagrešili grobe kršitve otrokovih pravic. Kljub temu, da je bil zabeležen napredek v veliko spopadih, kot npr. v Liberiji, Sierra Leoneju in na Slonokoščeni obali, otroci če vedno trpijo vsepovsod po svetu.⁴

Otroci si zaradi svoje ranljivosti in telesne šibkosti, vodljivosti in čustvene nezrelosti zaslužijo posebno zaščito. To zaščito jim nudi tako mednarodno pravo človekovih pravic, kot tudi mednarodno humanitarno pravo, v določenih aspektih pa tudi mednarodno kazensko pravo. V diplomski nalogi se bom osredotočila na instrumente, ki jih omenjene tri veje mednarodnega prava ponujajo za zaščito otrok in opozorila na pomanjkljivosti obstoječe zaščite.

³ <http://www.unicef.org/sowc96/1cinwar.htm>.

⁴ <http://www.un.org/children/conflict/english/conflicts.html>.

2. MEDNARODNOPRAVNA DEFINICIJA OTROKA

Različni viri mednarodnega prava različno definirajo otroka. V mednarodnem pravu zaenkrat še ni enotne definicije kaj je otrok, kdaj se otroštvo začne in s katero starostjo se otroštvo konča.

Kar se tiče začetka otroštva se mednarodnopravno varstvo običajno začne z rojstvom, čeprav države lahko v svoji domači zakonodaji varstvo razširijo tudi do datuma spočetja. Države, ki prepovedujejo splav so ponavadi bolj naklonjene drugi opciji.

Konvencija o otrokovih pravicah iz leta 1989 je sprejela fleksibilno definicijo, in v svojem 1. členu določa, da *»za namene konvencije pomeni otrok vsako človeško bitje, mlajše od osemnajst let, razen če pravo, ki se uporablja za otroka, določa, da se polnoletnost doseže že prej.«* Kdaj se otroštvo prične, konvencija pušča odprto. V preambuli je sicer zapisano, da *»otrok zaradi telesne in duševne nezrelosti potrebuje posebno varstvo in skrb, všteti ustrezno pravno varstvo, tako pred rojstvom, kot tudi po njem«*, vendar preambula ni pravno zavezujoča in fetusu ne ponuja absolutne pravice do življenja in tako pušča vprašanje, kdaj se začne otroštvo nacionalni zakonodaji vsake države.

Kar se tiče zgornje meje otroštva, le-ta ponavadi ni definirana niti v univerzalnih niti v regionalnih mednarodnih instrumentih, čeprav obstajajo tudi določene izjeme. To pomeni, da države same, v nacionalni zakonodaji določijo tisto starost, s katero državljan doseže polnoletnost. Kljub temu pa velja neko splošno strinjanje, da je starost 18 let tista, kjer se otroštvo konča in ta starost postaja tudi trend v pravnih definicijah otroka. Mednarodni dokumenti pa to mejo kljub temu določajo precej različno. Tako tudi četrta Ženevska konvencija iz leta 1949 v različnih členih določa različne starostne meje, do katere so otroci še upravičeni do posebne zaščite. Ta meja se giblje med 15. in 18. letom starosti, izjemoma tudi nižje.⁵ V 38. členu v peti točki konvencija določa, da otroci mlajši od petnajst let uživajo prednosti v enaki meri kot državljani udeležene države, prav tako v 24. členu določa, da strani

⁵ J. Kuper, International law concerning child civilians in armed conflicts, 1997, str. 8-10.

v spopadu ukrenejo vse potrebno, da otroci, mlajši od petnajst let, ki so zaradi vojne osiroteli ali so ločeni od svojih družin, v nobenem primeru niso prepuščeni sami sebi, medtem ko v 68. členu četrte Ženevske konvencije ni mogoče smrtne kazni nikoli izreči zaščiteni osebi (torej tudi otroku), ki je bila v trenutku storitve kaznivega dejanja mlajša od osemnajst let. Zanimiva se mi zdi določba tretjega odstavka 24. člena, ki pravi, da si morajo strani v spopadu prizadevati, da je mogoče vse otroke, mlajše od dvanajst let, identificirati s pomočjo identifikacijske ploščice, ali na kakšen drugačen način.

Na tem mestu bi veljalo omeniti še pojem »otrok vojak«, ki ga UNICEF definira kot vsakega otroka – deklico ali dečka – mlajšega od 18let, ki sodeluje v kakršnikoli obliki redne ali izredne oborožene sile ali skupine, upoštevajoč, ampak ne omejujoč se na kuharje, nosače, sle in vse, ki spremljajo takšno skupino, z izjemo družinskih članov. Definicija vključuje tudi deklice in dečke, rekrutirane za spolne sužnje in prisilne poroke. Torej se definicija ne nanaša samo na otroke, ki nosijo ali so nosili orožje.⁶

V svoji diplomski nalogi se bom omejila predvsem na otroke civiliste, torej na tiste otroke, ki v spopadih ne sodelujejo aktivno.

⁶ Cape Town Principles, 1997, povzeto po: http://www.un.org/works/goingon/soldiers/lessonplan_soldiers.html.

3. OPREDELITEV POJMA »OBOROŽENI SPOPADI«

Za potrebe opredelitve pojma »oboroženi spopadi« je potrebno poseči nazaj. Pred prepovedjo uporabe sile je bila vojna legitimno sredstvo politike, ki ga je država legalno vodila pod določenimi pogoji in ob postopku vojne napovedi ali z razglasitvijo stanja vojne. Nujen pogoj za nastanek vojnega stanja je volja voditi vojno (*animus belli gerendi*). Volja voditi vojno se izraža v dejanjih – v oboroženih sovražnostih. Ker pa vojna, kot pravno stanje lahko traja tudi po prenehanju oboroženih sovražnosti je težko presoditi, ali še obstaja volja voditi vojno in ali naj se še naprej uporabljajo določena pravila mednarodnega prava oboroženih spopadov (*ius in bello*). Primerneje je uporabljati definicijo vojne, »kot stanja, v katerem se uporablja vojno pravo«, saj se tako vojno pravo uporablja tudi v primerih oboroženih spopadov, ki jih iz pravnih ali političnih razlogov ni mogoče jasno opredeliti z izrazom vojna. Težave z opredeljevanjem pojma vojna je pa mogoče rešiti tudi na način, da se zavzame za izhodišče širši pojem oboroženi spopad in se ugotovi, katere vrste oboroženih spopadov so takšne, da se v njih uporablja vojno pravo, in katera pravila vojnega prava se uporabljajo v posameznih vrstah oboroženih spopadov.⁷ Vojna je tako podrejena predpisom vojnega prava in obče meddržavno pravo določa, kaj spada k vsebinskemu pojmu vojne po meddržavnem pravu.⁸

Čeprav je pojem »oborožen spopad« uporabljen v vseh Ženevskih konvencijah iz l. 1949 in v njihovih dopolnilnih protokolih, ne vsebujejo natančne definicije kaj to oboroženi spopad je.⁹ S stališča Ženevskih konvencij iz l. 1949 je treba razlikovati tri skupine situacij, med katerimi imata prvi dve značilnosti oboroženih spopadov. V prvi skupini so *mednarodni oboroženi spopadi*, tj. »vsi primeri napovedane vojne ali kateregakoli drugega oboroženega spopada med dvema ali več visokimi pogodbenimi strankami, četudi katera od njih ne prizna stanje vojne«.¹⁰ Ta opredelitev je široka in zajema vse vrste oboroženih spopadov in vojaške okupacije, tudi če je ta vzpostavljena brez oboroženega odpora. Definicija oboroženih spopadov obsega tudi oborožene spopade, v katerih se narodi borijo zoper kolonialno

⁷ D. Türk: Temelji mednarodnega prava, 2007, str. 552-555.

⁸ I. Tomšič: Vojno in nevtralnostno pravo, 1942, str. 5.

⁹ F. Ang: Article 38, 2005, str. 20.

¹⁰ 2. skupni člen vseh štirih Ženevskih konvencij.

dominacijo in tujo okupacijo in zoper rasistične režime, opirajoč se na svojo pravico do lastne opredelitve.¹¹ V drugi skupini so *oboroženi spopadi, ki nimajo mednarodne narave (nemednarodni oboroženi spopadi)*. To so tisti spopadi, ki v celoti potekajo na ozemlju iste države. Taki spopadi se včasih označujejo z izrazom državljanska vojna, vendar je ta izraz preozek. Tretji tip situacije uporabe oborožene sile pa je kvalitativno drugačen. Gre za »situacije notranjih nemirov in napetosti«, kot so neredi, izolirana in sporadična nasilna dejanja in druga dejanja take narave.¹² Tako je bila določena spodnja meja oboroženega spopada. V primerih notranjih nemirov in napetosti in sporadičnih nasilnih dejanj se pravila mednarodnega vojnega in humanitarnega prava ne uporabljajo.¹³ Problem zadnje skupine je, da posamezniki, kljub temu, da je v državah razglašeno »izredno stanje«, niso deležni zaščite, ki jo nudi mednarodno humanitarno pravo, saj je v državi premalo nasilja, da bi se situacija kvalificirala kot »oborožen spopad«.¹⁴

¹¹ Četrty odstavek 1. člena Protokola I iz l. 1977.

¹² Drugi odstavek 1. člena Protokola II iz l. 1977.

¹³ D. Türk: op. cit., str. 555-557.

¹⁴ F. Ang: op. cit., str. 22-23.

4. INSTRUMENTI PRAVA ČLOVEKOVIH PRAVIC

V tem poglavju bi rada povzela načela mednarodnega prava človekovih pravic, ki tvori bistven del pravnega sistema, pomembnega za zaščito otrok civilistov v oboroženih spopadih. Večina pomembnejših mednarodnih instrumentov človekovih pravic priznava, v večjem ali manjšem obsegu, posebno skrb za otroke, ki se kaže v podelitvi posebne oziroma dodatne zaščite in pomoči. Prav tako potrjujejo pravico, da smrtne kazni ni mogoče nikoli izreči zaščiteni osebi, ki je bila v trenutku storitve kaznivega dejanja mlajša od osemnajst let. Nadalje, instrumenti človekovih pravic namenjeni otrokom poudarjajo, da mora biti pravica otrok do posebne zaščite še posebej v ospredju, kadar so otroci podvrženi izjemnim nevarnostim, kot so npr. oboroženi spopadi.¹⁵

4.1. DEKLARACIJA O OTROKOVIH PRAVICAH IZ LETA 1924

Osnutek Deklaracije o otrokovih pravicah iz leta 1924 je napisala Eglantyne Jebb, ki je bila tudi ustanoviteljica organizacije *Save the Children*. Zaradi katastrofalnih posledic, ki jih je I. svetovna vojna imela na otroke, je s to organizacijo skušala ozavestiti javnost, da so otroci, žrtve vojn, potrebni pomoči, in je spodbujala idejo o listini za otroke, ki bi začrtala smer za izboljšanje pogojev.¹⁶

Deklaracija o otrokovih pravicah iz leta 1924, poznana tudi kot Ženevska deklaracija, je bila soglasno sprejeta v Društvu narodov dne 26. septembra 1924. Kljub temu, da so jo na začetku pisali z mislijo na zaščito otrok v oboroženih spopadih, je bila Ženevska deklaracija prav tako namenjena uporabi v času miru.

¹⁵ Ibid., str. 19.

¹⁶ Ibid., str. 41.

V preambuli je zaslediti misel, ki se ponovi še v marsikaterem poznejšem instrumentu in sicer, da *»človeštvo dolguje otroku najboljše, kar mu lahko da.«*

Ženevska deklaracija je sestavljena iz petih enostavnih načel, da je otroku treba zagotoviti varstvo ne glede na raso, narodnost ali vero, da mu je treba zagotoviti varstvo ob upoštevanju integritete družine, da mu je treba omogočiti normalen razvoj v materialnem, moralnem in duhovnem oziru, da je lačnega otroka treba nahraniti, bolnemu zagotoviti ustrezno nego, zaostalemu otroku je treba pomagati, delikventnega otroka je treba prevzgojiti, sirote in zapuščene otroke je treba sprejeti, da je v primeru različnih nezgod treba najprej pomagati otroku, da je treba otroku zagotoviti ustrezne življenjske pogoje in da mora biti zavarovan pred vsakršno obliko izkoriščanja ter da mora biti otrok vzgajan v taki zavesti, ki bo omogočila, da se bodo njegove najboljše lastnosti razvile v prispevek njegovim najbližjim.¹⁷

Za varstvo otrok v oboroženih spopadih je najbolj relevantno 3. načelo, ki pravi: *»Otroku je treba prvemu nuditi pomoč v času različnih stisk ("times of distress").«*

To načelo je bilo predvsem namenjeno uporabi v času oboroženih spopadov, čeprav je avtorica deklaracije poudarjala, da to načelo ni namenjeno zgolj uporabi v času vojn, temveč da naj bi otroci vedno imeli prednost.

Deklaracija o otrokovih pravicah je nedvomno pomembna zaradi več razlogov. Bila je prvi mednarodni dokument o človekovih pravicah, ki se je ukvarjal izključno z otrokom. Prav tako je bil prvi dokument, ki je otrokom priznaval prednost pri obravnavanju, še posebej v *»času različnih stisk«*, pod kar bi lahko šteli tudi obdobje oboroženih spopadov.¹⁸

Ženevska deklaracija nenazadnje odraža takratno zasnovo varstva človekovih pravic, ki se zlasti po poudarjeni vlogi in moči države razlikuje od sodobnih trendov. Obenem pa je deklaracija po svojem humanem sporočilu, četudi le na deklarativni ravni, aktualna tudi danes. Bila je prvi korak k izoblikovanju mednarodnopravnega varstva pravic otroka, ki je

¹⁷ V. Klopčič: Mednarodnopravno varstvo otrokovih pravic, Pravni vidiki otrokovih pravic, 1992, str. 44.

¹⁸ J. Kuper: op. cit., str. 41-42.

potrebe otrok, ki so očitne in razpoznavne v vseh zgodovinskih in družbenih sistemih, postopoma dopolnjevala tudi s konceptom pravic otrok. Deklaracija odraža usmeritev, ki navaja k spoštovanju in upoštevanju otrokove osebnosti in njegovega človeškega dostojanstva, kot temeljni pridobitvi novejšega pristopa k pojmovanju človekovega razvoja in oblikovanju osebnosti. Tako je miselni premik, ki se je najprej začel v posameznih vejah družboslovja, zlasti psihologiji in sociologiji, končno dobil tudi svojo pravno obliko.¹⁹

4.2. DEKLARACIJA O OTROKOVIH PRAVICAH IZ LETA 1959

Do naslednje deklaracije je vodila dolga pot, spodbujena predvsem s trpljenjem otrok v oboroženih spopadih in z mislijo, da mora biti blaginja otrok prva skrb vsakega naroda, še posebej v obdobju, ko si je človeštvo poskušalo opomoči po razdejanju, ki ga je za seboj pustila II. svetovna vojna in ob želji, da do podobnih katastrof ne bi prišlo nikoli več.

Deklaracija o otrokovih pravicah je bila soglasno sprejeta in razglašena 20. novembra 1959, v okviru OZN.²⁰

Deklaracija vsebuje preambulo in 10 načel.

V preambuli je ponovno zapisana misel, ki jo je prvič omenila že Ženevska deklaracija o otrokovih pravicah, da *»človeštvo dolguje otroku najboljše, kar premore«* ter dodaja tudi, *»da sta otroku zaradi njegove telesne in duševne nezrelosti potrebna posebna skrb in varstvo ter ustrezno pravno varstvo, tako pred rojstvom kakor tudi po rojstvu.«*

Tako tudi vsebina te deklaracije pomeni skupen ideal, ki naj ga države dosežejo za uresničitev pravic otroka in zato, *»da bi otroci imeli srečno otroštvo«*.²¹

¹⁹ V. Klopčič: op. cit., str. 44.

²⁰ Deklaracijo je soglasno sprejela in razglasila Generalna skupščina Združenih narodov 20. novembra 1959 z resolucijo št. 1386 (XIV).

²¹ V. Klopčič: op. cit., str. 46.

Poleg načel, ki so bila zapisana v Ženevski deklaraciji o otrokovih pravicah iz leta 1924, ta deklaracija dodaja še otrokovo pravico do imena in državljanstva (3. načelo), do prostega časa in razvedrila (4. in 7. načelo), ter načelo, naj bo otrokova korist poglavitno vodilo in prednost (2. in 7. načelo).

Za varstvo otrok v oboroženih spopadih je najbolj relevantno 2. načelo, ki pravi: *»Otrok mora uživati posebno varstvo. Z zakonom ali na drug način mu je treba omogočiti, da se bo v svobodi in dostojanstvu razvijal fizično, psihično, moralno, versko in družbeno zdravo in normalno. V zakonih, sprejetih za varstvo otroka, naj bo otrokova korist poglavitno vodilo.«*

Prav tako pomembno je tudi 8. načelo, ki pravi: *»Otroka je treba v vsakem primeru najprej zavarovati in mu najprej dati pomoč.«* Z dikcijo *»v vsakem primeru«* se razširi določbo Deklaracije iz leta 1924, ki nudi pomoč le *»v času različnih nezgod«*.

Deseto načelo Deklaracije o otrokovih pravicah iz leta 1959 nam pove, da je *»otroka potrebno varovati pred običaji in navadami, ki pospešujejo rasno, versko ali katerokoli drugo obliko diskriminacije. Vzgajati ga je treba v duhu razumevanja, strpnosti, prijateljstva med narodi, miru in občega bratstva ter v zavesti, da naj bodo vse njegove sile in njegova nadarjenost v službi človeštva.«* Na ta način poudarja pomembnost vzgoje otrok na način, ki zmanjša verjetnost, da bi kasneje spore reševali z nasiljem.²²

4.3. KONVENCIJA O OTROKOVIH PRAVICAH IZ LETA 1989

4.3.1. Splošno

Predlog za sprejem Konvencije o otrokovih pravicah je že v letu 1979 izoblikovala Poljska.²³

²² J. Kuper: op. cit., str 42-43.

²³ V. Klopčič: op. cit., str 46.

Jugoslavija je konvencijo ratificirala 3. januarja 1991. V skladu s tedaj zahtevanim postopkom je bilo za ratifikacijo potrebno predhodno soglasje vseh republik.²⁴

Hitrost, s katero je Konvencija o otrokovih pravicah začela veljati in stopnja podpore, ki jo je pri tem dosegla, jo uvrščata med edinstvene med mednarodnimi pogodbami.²⁵ Konvencija je bila sprejeta v Generalni skupščini OZN 20. novembra 1989 z resolucijo št. 44/25²⁶. Ob sprejetju je takratni generalni sekretar ZN dejal: »Konvencija naslavlja tiste, ki so med nami najbolj ranljivi, a hkrati tudi najbolj dragoceni. Brez dvoma jim je treba ponuditi posebno varstvo.«²⁷

Dne 26. januarja 1990 so Združeni narodi v New Yorku priredili slovesnost na kateri je 61 držav podpisalo Konvencijo o otrokovih pravicah. Manj kot leto po sprejemu konvencije, dne 2. septembra 1990, je ta pričela veljati.²⁸ V kratkem obdobju po sprejemu konvencije, je le-ta dobila izjemno podporo, saj je 1. marca 1996 Konvencijo o otrokovih pravicah ratificiralo že kar 187 držav, s čimer se je v tistem času uvrstila med najbolj ratificirane mednarodne pogodbe o človekovih pravicah.²⁹ Do danes so konvencijo ratificirale vse države (192 držav in Sveti sedež), razen ZDA in Somalije.

Konvencija o otrokovih pravicah v bistvu razčlenjuje načela Deklaracije o otrokovih pravicah. Kljub časovnemu zamiku več kot trideset let, konvencija ne prinaša veliko novega. Tega so se zavedali tudi avtorji konvencije, saj so v 41. členu zapisali: *»Nič iz te konvencije ne bo vplivalo na katerokoli določbo, ki je ugodnejša za uresničitev otrokovih pravic, in ki je lahko vsebovana v:*

(a) zakonodaji države pogodbenice; ali

(b) mednarodnem pravu, veljavnem za to državo.«

²⁴ Ibid.

²⁵ J. Kuper: op. cit., str. 45.

²⁶ Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah velja v Republiki Sloveniji na podlagi akta o notifikaciji nasledstva (Ur. l. RS, št. 35/1992).

²⁷ Ibid.

²⁸ Prvi odstavek 49. člena konvencije določa, da prične konvencija veljati *»trideseti dan po dnevu, ko je pri generalnem sekretarju Združenih narodov položena dvajseta ratifikacija ali pristopna listina.«*

²⁹ Ibid., str. 46.

Na ta način ostanejo v veljavi vsa tista mednarodnopravna zagotovila, ki presegajo zagotovljeno raven s to konvencijo. Prav zaradi pomena priznavanja otrokovih pravic na mednarodni ravni kot obveznost države, da za otroke tudi dejansko nekaj stori, je bilo treba iskati kompromisne rešitve, sprejemljive za čim širši krog držav. Določila konvencije naj tako kot minimalni standardi omogočijo izboljšanje pogojev življenja najbolj ogroženim skupinam otrok.³⁰

Konvencija o otrokovih pravicah vsebuje preambulo in 54 členov, ki so razdeljeni na tri dele.

V preambuli se konvencija sklicuje na misel, izraženo že v preambuli Deklaracije o otrokovih pravicah iz leta 1959, da *»otrok zaradi telesne in duševne nezrelosti potrebuje posebno varstvo in skrb, všteti ustrezno pravno varstvo, tako pred rojstvom, kot tudi po njem«*. Prav tako izraža misel, *»da so v vseh državah sveta otroci, ki živijo v izjemno težkih razmerah, in da ti otroci potrebujejo posebno pozornost«*. Pod težke razmere se zagotovo štejejo tudi oboroženi spopadi.³¹

Konvencija vsebuje prenekatere člene, ki niso vezani neposredno na primere oboroženih spopadov, vendar bi jih lahko uporabili tudi v teh primerih. Tako na primer 9. člen prepoveduje ločitev otroka od staršev, razen v kolikor bi bilo to v korist otroka. 10. člen narekuje pravico vzdrževati osebne stike, kadar sta otrok in starš v različnih državah. V 20. členu konvencije je ustanovljena dolžnost države, da *»zagotovi posebno varstvo in pomoč,«* otroku, *»ki je začasno ali za stalno prikrajšan za svoje družinsko okolje.«* Čeprav členi ne omenjajo oboroženih spopadov, prihaja do tovrstnih situacij pogosto prav med oboroženimi spopadi.

V 11., 21. in 35. členu se konvencija ukvarja tudi z bojem proti nezakonitemu premeščanju in nevračanju otrok iz tujine, kar je tudi eno izmed tveganj, s katerimi se soočajo otroci civilisti v času oboroženih spopadov in po njem. V 11. členu Konvencije o otrokovih pravicah je zapisano, da bodo *»države pogodbenice sprejele ukrepe za boj proti nezakonitemu*

³⁰ V. Klopčič: op. cit., str. 46.

³¹ J. Kuper: op. cit., str. 47.

premeščanju in ne vračanju otrok iz tujine«, 21. člen pa določa, da »države pogodbenice, ki priznavajo in/ali dovoljujejo sistem posvojitve, jamčijo, da bodo otrokove koristi poglavitno vodilo in bodo zato zagotovile, da lahko otrokovo posvojitve odobri samo pristojni organ, ki v skladu z veljavnim zakonom in postopki ter na podlagi vseh pomembnih in zanesljivih informacij ugotovi, da je posvojitve dopustna glede na otrokov položaj v zvezi s starši, sorodniki in zakonitimi skrbniki in da so, če se je tako zahtevalo, prizadete osebe na podlagi svetovanja, če je bilo le-to potrebno, dale svoje odgovorno soglasje k posvojitvi.« V takšnih situacijah so v največji nevarnosti otroci brez spremstva, pa tudi starši so obupani in privolijo v posvojitve otrok, ki jih niso sposobni vzdrževati in jim nuditi potrebno skrb.³²

Konvencija o otrokovih pravicah se posveča še enemu perečemu problemu, ki zadeva otroke, še posebej deklice med oboroženimi spopadi, ter njihovo pravico do zaščite »pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjanja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, v številni spolne zlorabe, medtem ko je pod skrbništvom staršev, zakonitih skrbnikov ali katerekoli druge osebe, ki skrbi zanj.«³³ Spolna zloraba deklic in deklet je v času oboroženih spopadov zelo razširjena.³⁴ Po podatkih Visokega komisariata Združenih narodov za begunce, je tako v Jugoslaviji kot v Ruandi bilo posilstvo preiščeno način zlorabe prebivalstva. Ocenjeno je, da je bilo več kot 20.000 muslimanskih žensk posiljenih v Bosni samo v letu 1992, v Ruandi je pa velika večina žensk, ki so preživele genocid leta 1994, žrtev posilstva ali poskusa le-tega.³⁵ V 34. členu konvencije je še zapisano, da se »države pogodbenice zavezujejo, da bodo otroka zavarovale pred vsemi oblikami spolnega izkoriščanja in spolnih zlorab.«

22. člen Konvencije o otrokovih pravicah vsebuje določbo o otrocih beguncih, ter pravi, da jim je potrebno zagotoviti »ustrezno varstvo in humanitarno pomoč pri uživanju veljavnih pravic«. Po podatkih Visokega komisariata Združenih narodov za begunce je polovica vojnih beguncev otrok in veliko teh otrok se je znašlo v položaju begunca prav zaradi oboroženih spopadov v njihovih matičnih državah.

³² Ibid., str. 49.

³³ 19. člen Konvencije o otrokovih pravicah.

³⁴ Ibid.

³⁵ Podatek dostopen na: http://www.ivillage.co.uk/newspol/camp/refuge/articles/0,,186771_186926.00.html.

29. člen konvencije se približa problemu otrok v oboroženih spopadih iz drugačne perspektive, govori namreč o izobraževanju otrok o mirnih sredstvih reševanja konfliktov. Konvencija namreč pravi, da morajo biti otroci izobraževani *»v duhu razumevanja, miru, strpnosti, enakosti med spoloma in prijateljstva med narodi, etničnimi, narodnimi in verskimi skupinami in osebami staroselskega porekla«*.³⁶

Relevanten za zaščito otrok v oboroženih spopadih je tudi 37. člen konvencije, ki obravnava mučenje in odvzem prostosti. Ta člen med drugim prepoveduje *»mučenje ali drugo okrutno, nečloveško ali ponižujoče ravnanje ali kaznovanje«* otrok. V teku oboroženega spopada in v času njegovih posledic veliko otrok doživlja ravnanje, kot je opisano v 37. členu. V tem členu je zapisan tudi pomemben odstavek, da *»nobenemu otroku ne bo nezakonito ali samovoljno odvzeta prostost«*, ter določba o smrtni kazni in sicer: *»Tako smrtna kazen kot dosmrtni zapor brez možnosti pomilostitve naj se ne izrekata za kazniva dejanja, ki so jih storile osebe, ki še niso dopolnile osemnajst let«*.

39. člen narekuje obveznost državam, da *»s sprejetjem vseh ustreznih ukrepov pospešijo telesno in duševno okrevanje otroka, ki je bil žrtev kakršnekoli oblike zanemarjanja, izkoriščanja ali zlorabe, mučenja ali kakršnekoli druge oblike okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja ali oboroženih spopadov, in njegovo ponovno vključitev v družbo. Takšno okrevanje in ponovno vključevanje v družbo mora potekati v okolju, ki krepi otrokovo zdravje, samospoštovanje in dostojanstvo«*. Ta določba na nek način orje ledino, saj do takrat še ni bilo nobene predhodne mednarodne določbe, ki bi otroku dajala pravico do okrevanja. Vendar je vse bolj prepoznano, da je ravno takšna skrb bistvena za okrevanje otroka po hudih travmah, kar oboroženi spopadi nedvomno tudi so.³⁷ V Sloveniji je znana iniciativa Društva bosansko-hercegovskih študentov Slovenije, ki v zadnjih letih redno organizira humanitarno akcijo »Podari nasmeh«, kjer v slovenskem morskem letovišču Debeli rtič organizirajo rehabilitacijo otrok iz Bosne in Hercegovine. V letu 2007 se je letovanja udeležilo 45 otrok in 4 strokovni sodelavci iz BiH, ter tudi 10 otrok iz Slovenije, ki živijo v

³⁶ J. Kuper: op. cit., str. 49.

³⁷ Ibid., str. 50.

težjih socialnih razmerah. Otroci iz BiH so bili žrtve slabšega ekonomskega in socialnega položaja staršev in kraja v katerem živijo. Med njimi so tudi družine, ki so se po končani vojni vrnile na domača tla in nimajo urejenega bivalnega statusa, nimajo zaposlitvenih in izobraževalnih možnosti ter se srečujejo z diskriminacijo in še vedno prisotnim povojnim sovraštvom.³⁸

4.3.2. 38. člen Konvencije o otrokovih pravicah

Ker je 38. člen Konvencije o otrokovih pravicah en od pomembnejših pri obravnavi problematike varstva otrok med oboroženimi spopadi, se mu bom podrobneje posvetila v tem poglavju.

V globalnem sistemu varstva človekovih pravic, je Konvencija o varstvu človekovih pravic precej svojevrstna, glede na to, da vsebuje določbe, ki tradicionalno pripadajo mednarodnemu humanitarnemu pravu. Kaj hitro postane očitno, da so se snovalci konvencije odločili za instrument, ki je celovit na različnih nivojih. V konvenciji so na eni strani pokrite civilne in politične pravice ter ekonomske, socialne in kulturne pravice, ki so neločljive, neodtujljive in spadajo pod sistem človekovih pravic, na drugi strani pa konvencija vsebuje tudi dve veji mednarodnega prava, ki sta ponavadi obravnavani ločeno, to sta pravo človekovih pravic in mednarodno humanitarno pravo.³⁹ To se najboljše pokaže prav v 38. členu Konvencije o otrokovih pravicah. Ta člen je brez dvoma norma, ki po naravi spada pod mednarodno humanitarno pravo. Formalno gledano, pa je 38. člen del konvencije, ki pa je instrument prava človekovih pravic in tudi nadzor nad izvrševanjem norme je v pristojnosti Odbora za otrokove pravice (angl. Committee on the Rights of the Child), ki je organ prava človekovih pravic. Edini podobni instrument, kjer je prav tako očitno prepletanje prava človekovih pravic in mednarodnega humanitarnega prava je Izbirni protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah glede udeležbe otrok v oboroženih spopadih.⁴⁰

³⁸ Dodatne informacije dostopne na spletni strani: <http://www.si21.com/news.php?id=58765>.

³⁹ F. Ang, op. cit., str. 3.

⁴⁰ Ibid., str. 3-13.

38. člen konvencije ne ločuje med spopadi mednarodnega značaja in tistimi, ki niso mednarodnega značaja. Zato ga lahko uporabljamo v vsakem oboroženem spopadu. Vendar ga zaradi izraza »oborožen spopad« in nanašajoč se na obstoječe mednarodno humanitarno pravo, ne moremo razširiti na notranje nemire.

Poleg tega, se konvencija kot celota nanaša na države pogodbenice, zato je ni mogoče uporabiti pri spopadih, v katere so vključeni nevladni subjekti ali države, ki konvencije niso ratificirale.⁴¹

Na svojem 34. zasedanju februarja 1978 se je Komisija za človekove pravice odločila, da bo postavila vprašanje konvencije o pravicah otroka na svoj dnevni red. Da bi pospešili proces ustvarjanja konvencije, so leta 1979 ustanovili odprto Delovno skupino (angl. Working Group), ki ni bila vezana zgolj na vladne predstavnike.⁴²

Na sedmem zasedanju Delovne skupine leta 1985, so predstavniki Nizozemske, Švedske in Finske, s podporo Belgije, Peruja in Senegala, predlagali, da bi v konvencijo vključili tudi normo o otrocih v oboroženih spopadih. Člen je bil dodan ob podpori številnih vladnih organizacij, sprva kot člen 20.⁴³ V sledečih letih so o predlogu obširno razpravljali, ga spreminjali in dopolnjevali, leta 1989 pa je bil sprejet skupaj z ostalo Konvencijo kot 38. člen v naslednji obliki:

38. člen

- 1. Države pogodbenice se zavezujejo, da bodo spoštovale in zagotavljale spoštovanje na otroka se nanašajočih načel mednarodnega humanitarnega prava, ki je zanje veljavno v oboroženih spopadih.*
- 2. Države pogodbenice bodo z vsemi možnimi ukrepi zagotovile, da osebe, ki še niso dopolnile petnajst let, ne bodo neposredno sodelovale v sovražnostih.*

⁴¹ J. Kuper: op. cit., str. 99.

⁴² Predsedoval ji je Adam Lopatka s Poljske, ki je bila tudi država, ki je prva podala predlog za sprejem konvencije.

⁴³ F. Krill: The Protection of Children in Armed Conflicts, The ideologies of Children's Rights, 1992, str. 350-352.

3. *Države pogodbenice ne bodo v svoje oborožene sile rekrutirale nobene osebe, ki še ni dopolnila petnajst let. Pri rekrutiranju tistih, ki so že dopolnili petnajst let, vendar še niso stari osemnajst let, si bodo države pogodbenice prizadevale dati prednost tistim, ki so starejši.*
4. *V skladu s svojimi iz mednarodnega humanitarnega prava izhajajočimi obveznostmi, da med oboroženimi spopadi varujejo civilno prebivalstvo, bodo države pogodbenice z vsemi možnimi ukrepi zagotovile varstvo in skrb za otroke, ki jih je prizadel oboroženi spopad.*

4.3.2.1. Prvi odstavek

»Države pogodbenice se zavezujejo, da bodo spoštovale in zagotavljale spoštovanje na otroka se nanašajočih načel mednarodnega humanitarnega prava, ki je zanje veljavno v oboroženih spopadih.«

Ta odstavek se nanaša neposredno na mednarodno humanitarno pravo, to je Ženevske konvencije iz leta 1949. Glede na to, da so razen ZDA in Somalije vse ostale države ratificirale Konvencijo o otrokovih pravicah, bi lahko rekli, da praktično vsi otroci uživajo posebno varstvo, ki jim ga namenjajo pravila mednarodnega humanitarnega prava, predvsem četrta Ženevska konvencija. Kar se tiče dopolnilnih protokolov k Ženevskim konvencijam, je sicer res, da ne zavezujejo držav, ki jih še niso ratificirale, vendar glede na to, da je Protokol I do januarja 2007 ratificiralo 167 držav, protokol II pa 163⁴⁴, bi lahko rekli, da je velika večina držav zavezana s pravili, ki jih določa mednarodno humanitarno pravo glede zaščite otrok v oboroženih spopadih. Treba je še dodati, da kljub temu, da imajo določene države še zadržke glede ratifikacije protokolov, osem členov, ki se navezujejo na otroke ni bilo nikoli spornih.⁴⁵

Problem prvega odstavka 38. člena Konvencije o otrokovih pravicah je predvsem ta, da se sklicuje »na otroka se nanašajoča načela mednarodnega humanitarnega prava«. Ta načela so

⁴⁴ Podatek pridobljen s spletne strani: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=375&ps=P>.

⁴⁵ F. Krill: op. cit., str. 352-353.

razpršena v različnih mednarodnih pogodbah, ki niso univerzalno ratificirane, zato je večkrat negotovo katera pravila so v uporabi v kateri državi.⁴⁶ Pojem je prav tako plod novejšega prava in ni niti omenjen v Ženevskih konvencijah iz leta 1949.

V literaturi je zaslediti tudi veliko zanimanje za vključitev statotov in sodb mednarodnih kazenskih sodišč med »mednarodno humanitarno pravo«. Ob dejstvu, da sodišča izvršujejo pomembno funkcijo pri uveljavitvi mednarodnega humanitarnega prava, bi bilo namreč skoraj samoumevno, da bi tudi Statut sodišča v Nürnbergu, Statut Mednarodnega kazenskega sodišča, Mednarodnega kazenskega sodišča za nekdanjo Jugoslavijo in Mednarodnega kazenskega sodišča za Ruando, prav tako pa tudi sodbe in odločitve teh sodišč, postali del mednarodnega humanitarnega prava, kot je mišljen v prvem odstavku 38. člena Konvencije o otrokovih pravicah.⁴⁷

Prvi odstavek torej zavezuje države pogodbenice, da bodo spoštovale in zagotavljale spoštovanje načel mednarodnega humanitarnega prava, ki se navezujejo na otroke v oboroženih spopadih. Države morajo tudi zagotavljati, da bodo drugi subjekti v državi, ki ne morejo postati pogodbeniki Konvencije o otrokovih pravicah spoštovali omenjena načela. S tem so mišljeni predvsem oborožene skupine, uporniške sile, paravojaške enote ter tudi privatna podjetja. Z zagotavljanjem spoštovanja načel mednarodnega prava, morajo države sprejeti pravna in druga sredstva, ki so nujna za uporabo mednarodnega prava, kadarkoli je to potrebno (npr. norme, ki določajo minimalno starost otrok za rekrutiranje, norme, ki zagotavljajo učinkovite sankcije za storilce...)⁴⁸

4.3.2.2. Drugi odstavek

»Države pogodbenice bodo z vsemi možnimi ukrepi zagotovile, da osebe, ki še niso dopolnile petnajst let, ne bodo neposredno sodelovale v sovražnostih.«

⁴⁶ J. Kuper: op. cit., str. 101.

⁴⁷ F. Ang: op. cit., str. 17.

⁴⁸ Ibid., str. 33-34.

V drugem odstavku 38. člena Konvencije o otrokovih pravicah najdemo veliko spornih točk.

Najprej bi veljalo omeniti formulacijo »z vsemi možnimi ukrepi«, kjer so že udeleženci Delovne skupine izrazili mnenje, da bi bilo besedno zvezo »možnimi ukrepi« bolje nadomestiti s »potrebnimi, nujnimi ukrepi«, a žal s predlogom niso uspeli.⁴⁹ Iz trenutne formulacije člena, bi lahko sklepali, da prostovoljno sodelovanje otrok v oboroženih spopadih ni povsem prepovedano.⁵⁰ Prav tako je problem trenutne formulacije ta, da ni povsem jasno, kaj točno razumemo pod pojmom »možni ukrepi«. Če pogledamo поближе francoski tekst Konvencije o otrokovih pravicah, le-ta pravi: »*Les Etats parties prennent toutes les mesures possibles dans la pratique*«,⁵¹ iz česar je mogoče sklepati, da pojem »možni ukrepi« vsebuje element praktičnosti. Tako besedilo konvencije je precej nedoločno in pušča državam samim, da se odločijo, kaj so tisti »možni ukrepi«, s katerimi se zagotovi, da osebe pod petnajstim letom ne bodo neposredno sodelovale v bojih. To pa otrokom ne prinaša primerne zaščite.⁵²

V tekstu je sporen tudi pojem »neposredno sodelovanje v sovražnostih«, kot je določeno v Dopolnilnem protokolu k Ženevskim konvencijam z dne 12. avgusta 1949 o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov (v nadaljevanju: Protokol I), saj Dopolnilni protokol k Ženevskim konvencijam z dne 12. avgusta 1949 o zaščiti žrtev nemednarodnih oboroženih spopadov (v nadaljevanju: Protokol II) zajema tako »neposredno« kot »posredno« sodelovanje v sovražnostih.⁵³ S tem 38. člen Konvencije o otrokovih pravicah ne ponuja nobene izboljšave napram Protokolu I, celo znižuje zaščito, v primerjavi s Protokolom II, ki ne vsebuje niti pojma »možnimi ukrepi«, prav tako pa ne omejuje sodelovanje zgolj na »neposredno«. Trenutni zapis drugega odstavka 38. člena Konvencije o otrokovih pravicah ne pokriva primerov posrednega sodelovanja v oboroženih spopadih, kot so na primer zbiranje in prenašanje informacij v zvezi s spopadi, prenašanje orožja, streliva, in ostale vojne opreme.⁵⁴ Posredno sodelovanje v sovražnostih pa je prav tako nevarno kot neposredno sodelovanje, tako za otroka, ki posredno sodeluje v sovražnostih, kot tudi za otroke, ki ne sodelujejo v

⁴⁹ J. Kuper: op. cit., str. 102.

⁵⁰ F. Krill: op. cit., str. 353.

⁵¹ Francoski tekst Konvencije o otrokovih pravicah dostopen na: <http://www.droitsenfant.com/cide.htm>.

⁵² F. Ang: op. cit., str. 44-45.

⁵³ J. Kuper: op. cit., str. 102.

⁵⁴ F. Krill: op. cit., str. 353.

sovražnostih. Ob vsakem sumu, da v sovražnostih sodelujejo tudi otroci, postanejo nenadoma vsi otroci osumljeni sodelovanja in tako v večji nevarnosti, da se jim bodo maščevali.⁵⁵ Tako v pravu, kot v literaturi pa je pogosto prezrt problem deklic, ki sodelujejo v oboroženih spopadih. V prvi vrsti so to deklice, ki sodelujejo kot borke; deklice pa uporabijo tudi za to, da so »žene« poveljnikom, prav tako pa imajo pomembno vlogo tudi pri ostalih podpornih aktivnostih, ki niso tako medijsko pokrite, kot je na primer kuhanje, čiščenje in prenašanje blaga in hrane, kar je vse lahko del posrednega sodelovanja v spopadih. Z dopustitvijo takih oblik sodelovanja je veliko deklic pozabljenih in nezaščitenih.⁵⁶

Zadnja in najbolj sporna točka drugega odstavka 38. člena je povezana z določitvijo primerne starostne meje, nad katero so otroci lahko zakonito udeleženi v spopadih. Med predlogi, ki so jih obravnavali pri pisanju konvencije velja omeniti predlog Švedske, ki je želela, da bi bile »države pogodbenice zavezane sprejeti vse potrebne ukrepe, da osebe, ki še niso dopolnile osemnajst let, ne bodo posredno ali neposredno sodelovale v bojih, hkrati pa absolutno prepovedale vsakršno sodelovanje oseb pod petnajstim letom.« Delovna skupina je imela obširno in precej burno razpravo med tem predlogom in tistim, ki je bil končno sprejet v Konvenciji o otrokovih pravicah. Delegati 25 držav, prav tako pa tudi Mednarodni odbor Rdečega križa (MORK, angl. International Committee of the Red Cross), so podpirali predlog, ki ga je podala Švedska, vendar so ZDA ter nekdanja Sovjetska zveza temu nasprotovale. Samo delegat ZDA je izjavil, da ni pripravljen podpreti švedskega predloga. Ker je delovna skupina delovala na principu soglasja, je to pomenilo, da ima vsak predstavnik veto. Predsednik delovne skupine se je zato odločil, kljub zgražanju mnogih drugih predstavnikov za šibkejšo obliko, ki je danes tudi zapisana v Konvenciji o otrokovih pravicah. Starostna meja je tako postavljena pri starosti petnajst let in prepovedano je zgolj neposredno sodelovanje v bojih.⁵⁷ ZDA pa kljub temu še danes niso ratificirale Konvencije o otrokovih pravicah.

Potrebno je opozoriti tudi na praktičen problem pri določanju starosti udeležencev v spopadih. V določenih državah še vedno nimajo registra rojstev, čeprav je v 7. členu Konvencije o otrokovih pravicah zapisana dolžnost države, da mora biti otrok »*takoj po rojstvu vpisan v*

⁵⁵ F. Ang: op. cit., str. 37.

⁵⁶ Ibid., str. 40-41.

⁵⁷ J. Kuper: op. cit., str. 103.

matično knjigo...«. Velikokrat se osebne izkaznice izdajajo šele, ko oseba dopolni 18 let, lahko pa so tudi uničene v spopadih. Zaradi navedenih problemov je izjemno težko preveriti, koliko so otroci v spopadih dejansko stari. Odbor za otrokove pravice si zato prizadeva, da bi države postavile zakonito minimalno mejo za rekrutiranje in sodelovanje v sovražnostih na 18 let. Odbor za otrokove pravice prav tako spodbuja države k ratifikaciji Izbirnega protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah glede udeležbe otrok v oboroženih spopadih, ki prepoveduje neposredno sodelovanje v spopadih otrokom pod 18. letom starosti.⁵⁸

4.3.2.3. Tretji odstavek

»Države pogodbenice ne bodo v svoje oborožene sile rekrutirale nobene osebe, ki še ni dopolnila petnajst let. Pri rekrutiranju tistih, ki so že dopolnili petnajst let, vendar še niso stari osemnajst let, si bodo države pogodbenice prizadevale dati prednost tistim, ki so starejši.«

Tretji odstavek je zelo podoben drugemu odstavku 77. člena Protokola I, ki pravi: *»Strani v spopadu bodo storile vse, kar je mogoče, da otroci, ki niso dopolnili 15 let starosti, ne bodo sodelovali neposredno v sovražnostih, in se bodo zlasti vzdrževale, da jih rekrutirajo v svoje oborožene sile. Pri rekrutiranju oseb, ki so dopolnile 15 let pa še niso dopolnile 18 let starosti, si bodo strani v spopadu prizadevale dajati prednost tistim, ki so starejše«.*⁵⁹ Edina razlika med tretjim odstavkom 38. člena Konvencije o otrokovih pravicah in drugim odstavkom 77. člena Protokola I je v tem, da slednji potrebuje za uporabo obstoj oboroženega spopada, medtem ko je tretji odstavek 38. člena Konvencije o otrokovih pravicah uporaben tudi v času miru.⁶⁰

Tretji odstavek 38. člena je pogosto obravnavan skupaj z drugim odstavkom, kar ni presenetljivo, saj so načrtovalci Konvencije o otrokovih pravicah sprva obravnavali oba odstavka kot enega in ju šele v poznejši fazi razcepili na dva odstavka. Temu je botrovalo predvsem dejstvo, da drugi odstavek 38. člena ustvarja dolžnost, da vsaka država pogodbenica

⁵⁸ F. Ang: op. cit., str. 42-43.

⁵⁹ A. Dolenc: Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojn, 1989, str. 171.

⁶⁰ F. Ang: op.cit., str. 53-54.

konvencije poskrbi, da noben otrok ni udeležen v sovražnostih, niti kot član njenih oboroženih sil, niti kot član katerekoli oborožene skupine (npr. gverilske ali paravojaške skupine), medtem ko tretji odstavek ustvarja dolžnost za samo državo pogodbenico, saj pravi da *»države podpisnice ne bodo v svoje oborožene sile rekrutirale nobene osebe, ki še ni dopolnila petnajst let.«* V tem pogledu drugi odstavek zahteva več od tretjega. Vendar je drugi odstavek uporaben samo v primeru oboroženih spopadov (sovražnosti), medtem ko tretji odstavek vsebuje dolžnost države tudi v času miru, rekrutiranje je prepovedano tudi takrat, ko ni nobenih sovražnosti. V tem pogledu, pa tretji odstavek ustvarja višji standard zaščite v primerjavi z drugim.⁶¹

V tretjem odstavku je zaslediti »prioritetno načelo«, torej da si pri rekrutiranju oseb, ki so že dopolnile petnajst let, vendar še niso stare osemnajst let, države pogodbenice prizadevajo dati prednost tistim, ki so starejši. To pravilo je rezultat kompromisa med državami, ki so bile naklonjene predlogu, da se meja za rekrutiranje postavi na starost petnajst let in tistimi, ki so si želele mejo postaviti na starost osemnajst let.⁶² Treba je pa dodati, da kršitev prioritete načela pri rekrutaciji po Statutu Mednarodnega kazenskega sodišča ni kazniva, in tudi ne pomeni hujše kršitve Protokola I.⁶³

Odbor za otrokove pravice je zavzel stališče, da bi se »prioritetno načelo« moralo smatrati kot začasen ukrep, v pričakovanju, da bo svet končno sprejel strogo mejo 18 let, kot minimalno starost za udeležbo v sovražnostih in rekrutacijo. Tako Konvencija 182 Mednarodne organizacije za delo, kot tudi Afriška listina o pravicah in blaginji otroka sta to pravilo že sprejeli in tako ne potrebujeata prioritete načela. Drugi odstavek 22. člena Afriške listine o pravicah in blaginji otroka pravi, da države pogodbenice *»ukrenejo vse potrebno, da zagotovijo, da noben otrok ne bo neposredno udeležen v sovražnostih, in zlasti, da otrok ne bodo vključevale v oborožene sile«*. Otrok po Afriški listini je vsak človek, mlajši od 18 let.⁶⁴

⁶¹ Ibid., str. 46-47.

⁶² Ibid., str. 53.

⁶³ Ibid., str. 53-54.

⁶⁴ Ibid., str. 54-55.

4.3.2.4. Četrty odstavek

»V skladu s svojimi iz mednarodnega humanitarnega prava izhajajočimi obveznostmi, da med oboroženimi spopadi varujejo civilno prebivalstvo, bodo države pogodbenice z vsemi možnimi ukrepi zagotovile varstvo in skrb za otroke, ki jih je prizadel oboroženi spopad.«

Četrty odstavek se ukvarja z bistvom moje diplomske naloge, to je z zaščito civilnega prebivalstva, predvsem otrok, med oboroženimi spopadi.

Eno poglavitnih pravil mednarodnega humanitarnega prava, ki je uporabno v primeru oboroženih spopadov govori o tem, da morajo vse strani, udeležene v konfliktu poskrbeti, da se v vsakem primeru loči med civilnim prebivalstvom in vojskujočim prebivalstvom, ter da je civilnemu prebivalstvu med oboroženimi spopadi čimbolj prizanešeno. Niti civilna populacija kot celota, niti posameznik civilist ne smeta biti predmet napada, napadi so lahko usmerjeni samo proti vojaškim ciljem.⁶⁵ Otroci, niso zaščiteni (do določene starosti) samo glede sodelovanja v sovražnosti in rekrutiranja v oborožene sile, ampak tudi kot del civilnega prebivalstva, mednarodno humanitarno pravo, pa vsebuje tudi določbe, ki so naslovljene posebej na otroke.⁶⁶

V tem odstavku spet naletimo na besedno zvezo »z vsemi možnimi ukrepi«, kar je precej šibka dolžnost držav, da zgolj z vsemi »možnimi ukrepi« zagotovijo skrb za otroke, ki jih je oboroženi spopad prizadel.⁶⁷ Veliko udeleženk Delovne skupine je trdilo, da je standard postavljen prenizko in so se zavzemale za to, da bi odstavek vseboval »vse potrebne ukrepe«. Soglasja glede omenjene formulacije ni bilo mogoče sprejeti, saj je predstavnik ZDA ugovarjal, da je nemogoče zadostiti kriteriju vseh »potrebni ukrepov« za varstvo otrok v oboroženih spopadih, glede na to, da imajo vsi spopadi škodljive posledice za civilno prebivalstvo in je nemogoče sprejeti vse »potrebne ukrepe«, da bi se zagotovilo varstvo otrok ter da bi se preprečilo tovrstne posledice. V nadaljevanju sprejemanja konvencije je bilo okrog omenjenih standardov še veliko pregovarjanja, alternativnih rešitev in razgovorov, a do

⁶⁵ F. Krill: op. cit., str. 353-354.

⁶⁶ F. Ang: op. cit., str. str 57.

⁶⁷ F. Krill: op. cit., str. 353-354.

soglasja ni prišlo. Tako se je predsednik Delovne skupine znova odločil za šibkejšo verzijo, torej »z vsemi možnimi ukrepi«, kot je tudi zapisana v Konvenciji o otrokovih pravicah.⁶⁸

Ta odstavek pa ne varuje vseh otrok. Zapisano je, da naj države pogodbenice zagotovijo varstvo in skrb za otroke »v skladu s svojimi, iz mednarodnega prava izhajajočimi obveznostmi.« S tem so naslovniki samo otroci civilisti. Velika škoda je, da odstavek izrecno ne ščiti tudi otrok vojakov.⁶⁹

V literaturi je zaslediti večje nezadovoljstvo z rešitvami, ki jih je uveljavila Konvencija o otrokovih pravicah.

Očita se ji predvsem, da v primeru materialnopravne zaščite otrok v oboroženih spopadih mednarodnega in nemednarodnega značaja ni šla na višjo raven varstva, kot ga nudi obstoječe humanitarno pravo, temveč le odkazuje na njegovo uporabo ter uporablja že sprejeta načela.⁷⁰

Vendar velja pri oceni Konvencije o otrokovih pravicah najprej poudariti, da se je z njo področje otrokovih pravic prebilo iz sfere pravno neobvezne Deklaracije o otrokovih pravicah v sfero konvencije, ki pogodbenicam nalaga dolžnost oblikovati svojo notranjo zakonodajo v skladu s tem pravnim aktom. Otroci so prav gotovo takšna družbena kategorija, katere pravice je potrebno opredeliti posebej in jim dati pravno zavezujočo obliko. Proces oblikovanja posebnega področja otrokovih pravic na mednarodni ravni je bil obremenjen s številnimi pomisleki o smotrnosti sprejemanja posebnih določil o otrokovih pravicah. Ugovori so bili utemeljevani predvsem z dejstvom, da dajejo splošni dokumenti o človekovih pravicah zadostno pravno podlago urejanju otrokovih pravic, posebne potrebe in načela pa da določa že deklaracija Društva narodov iz leta 1924.⁷¹

⁶⁸ J. Kuper: op. cit., str. 104-105.

⁶⁹ F. Ang: op. cit., str. 61.

⁷⁰ M. Škrk: Mednarodnopravna zaščita otrok v oboroženih spopadih in v izjemnih razmerah, Pravni vidiki otrokovih pravic, 1992, str. 61.

⁷¹ V. Klopčič: op. cit., str. 50-51.

Naslednja značilnost konvencije, ki jo ocenjujejo kot posebej pomembno, je drugačen odnos mednarodnega prava do otroka, kot je bil doslej. Gre za to, da konvencija otroka priznava kot subjekt pravic.⁷²

Ne glede na te – in verjetno še kakšne pomanjkljivosti – pomeni sprejem konvencije izjemno pomemben korak pri razvijanju otrokovih pravic kot dela človekovih pravic in kot instrument, ki bo z avtoriteto, ki jo uživa in s svojo obvezno močjo, vplival na takšno oblikovanje domačih zakonodaj o položaju otroka, ki bo skladno z duhom, načelom in črko konvencije.⁷³

4.4. IZBIRNI PROTOKOL H KONVENCIJI O OTROKOVIH PRAVICAH GLEDE UDELEŽBE OTROK V OBOROŽENIH SPOPADIH

Konvencija o otrokovih pravicah je bila ratificirana skoraj po vsem svetu, nikakor pa se povsod ne uporablja. Zlasti v oboroženih spopadih otroci neizmerno trpijo na najrazličnejše načine in to na njih pušča dolgotrajne posledice. Posledice oboroženih spopadov na prihodnje generacije lahko izzovejo nadaljevanje in ponovni pojav spopadov. Namen Izbirnega protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah glede udeležbe otrok v oboroženih spopadih (v nadaljevanju: Izbirni protokol) je bil zoperstaviti se takemu stanju.⁷⁴

38. člen Konvencije o otrokovih pravicah, ki naj bi zagotavljal varstvo otrokom, prizadetim zaradi oboroženih spopadov je požel veliko kritik, predvsem zaradi minimalne starostne meje, ki je bila določena pri starosti 18 let, ter ker je glede rekrutacije otrok ponovil 77. člen Protokola I. To ni pomenilo zgolj, da Konvencija ni prinesla nič novega v tem pogledu, ampak tudi, da je s tem odvrnila pozornost od višjega standarda, ki je vsebovan v Protokolu II, ki zagotavlja bolj absolutno in obširno prepoved v nemednarodnih oboroženih spopadih. Vsi ti razlogi so pripomogli, da se je rodila misel, da je potrebno spodbujati nerekrutacijo in nesodelovanje v oboroženih spopadih za vse otroke pod 18 letom starosti. Prizadevanja so na

⁷² Ibid., str. 51.

⁷³ Ibid., str. 51-52.

⁷⁴ Smernice EU o otrocih v oboroženih spopadih, str. 1, tč. 4., dostopno na: <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/15634SL.pdf>.

koncu pripeljala do sprejetja Izbirnega protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah glede udeležbe otrok v oboroženih spopadih.⁷⁵

Dne 25. maja 2000, po veliko letih pogajanj, je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela Izbirni protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah glede udeležbe otrok v oboroženih spopadih. Izbirni protokol je začel veljati 12. februarja 2002, mesec dni po datumu deponiranja listine o ratifikaciji desete države pogodbenice. Republika Slovenija je protokol ratificirala 15. julija 2004, veljati pa je začel 17. avgusta 2004.⁷⁶

Izbirni protokol je sestavljen iz preambule in 13 členov. Prvi štirje členi vsebujejo bistvena načela o rekrutaciji in sodelovanju otrok v sovražnostih, medtem ko se ostali členi osredotočajo bolj na sredstva implementacije in procesna vprašanja.⁷⁷

V preambuli je zapisano, da države pogodbenice tega protokola menijo *»da je za krepitev nadaljnjega uresničevanja pravic, ki so priznane v Konvenciji o otrokovih pravicah, treba povečati varstvo otrok pred vključevanjem v oborožene spopade.«*⁷⁸

Bistvena značilnost Izbirnega protokola je dvig minimalne starosti za udeležbo v oboroženih spopadih na starost 18 let. Prvi člen Izbirnega protokola pravi, da *»države pogodbenice sprejmejo vse možne ukrepe, da zagotovijo, da pripadniki njihovih oboroženih sil, ki še niso dopolnili 18 let, neposredno ne sodelujejo v sovražnostih.«*⁷⁹ To je najpomembnejša določba tega protokola. Dvig starosti s 15 na 18 let predstavlja jasno izboljšanje prejšnje ureditve, ki jo je zagotavljalo mednarodno pravo, ter krepi trenutni trend po zaščiti otrok pred grozotami oboroženih spopadov, še posebej pa pred sodelovanjem v sovražnostih. Pa vendar je opaziti dve šibkosti tega člena. Ena je ponovno ta, da so države zavezane sprejeti le *»vse možne*

⁷⁵ D. Helle: Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict to the Convention on the Rights of the Child, 2000, *Revue internationale de la Croix-Rouge*, str. 798-800.

⁷⁶ Zakon o ratifikaciji Izbirnega protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah glede udeležbe otrok v oboroženih spopadih (MIPKOPO) Ur. l. RS-MP, št. 23/2004.

⁷⁷ D. Helle: op. cit., str. 797.

⁷⁸ R. Hodgkin, P. Newell: *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child*, 2002, str. 574.

⁷⁹ R. Harvey: *Children and armed conflict*, str. 28.

ukrepe«, druga pa je zaščita otrok le pred »neposrednim« sodelovanjem v sovražnostih. Zaradi take formulacije člena je Izbirni protokol šibkejši v primerjavi s Protokolom II.⁸⁰

Prav tako, je z Izbirnim protokolom prepovedano prisilno rekrutiranje otrok, pod 18. letom starosti, v državne oborožene sile. Drugi člen Izbirnega protokola pravi, da »države pogodbenice zagotavljajo, da osebe, ki še niso dopolnile 18 let, niso obvezno rekrutirane v njihove oborožene sile.«⁸¹ Tudi s tem členom je bistveno izboljššan položaj otrok, saj se starost dvigne iz starosti 15 let, kakor je določena v Konvenciji o otrokovih pravicah na starost 18 let.

Vseeno pa Izbirni protokol ni prepovedal prostovoljnega rekrutiranja za otroke pod 18. letom. To žalostno opustitev lahko pripišemo ponovno uporabi ZDA, ki dovoljuje prostovoljen nabor pri starosti 17 let.⁸² Države se zavežejo le, da bodo to mejo dvignile. Tako je dejansko nova minimalna starost za prostovoljno rekrutiranje 16 let. Izbirni protokol torej ne določa enotne spodnje starostne meje, zgolj neko zavezo po izboljšanju meje, ki je določena s Konvencijo o otrokovih pravicah. Če države pogodbenice dopustijo prostovoljni vstop v svoje nacionalne oborožene sile pod starostjo 18 let, pa so v 3. členu Izbirnega protokola določeni varnostni ukrepi, torej »morajo države podpisnice zagotoviti, da:

- (a) je tak vstop resnično prostovoljen,
- (b) osebe vstopajo s soglasjem ustrezno obveščenih staršev ali zakonitih skrbnikov,
- (c) so take osebe celovito obveščene o dolžnostih, ki jih taka vojaška služba vključuje,
- (d) take osebe predložijo zanesljiv dokaz o starosti pred sprejemom v državno vojaško službo.«

Problem zgoraj navedenih ukrepov je seveda v praktičnosti le-teh. V oboroženih spopadih je težko preverjat, če so vsi otroci pod 18 letom resnično prostovoljno vstopili v oborožene sile in kaj je bil tisti »zanesljiv dokaz o starosti«, ko pa vendar veliko držav še nima ustanovljenega obveznega registriranja rojstev, ali pa le-ta ni učinkovit.⁸³

⁸⁰ D. Helle: op. cit., str. 801-802.

⁸¹ R. Harvey: op. cit., str. 28.

⁸² Ibid.

⁸³ D. Helle: op. cit., str. 805.

Zgoraj navedeno je veljalo za države pogodbenice, Izbirni protokol pa vsebuje tudi člen, ki izrecno prepoveduje oboroženim skupinam, ki niso oborožene sile države, rekrutiranje ali uporabo oseb, mlajših od 18 let v sovražnostih. Prav tako pa ta isti člen zavezuje države pogodbenice, da sprejmejo vse možne ukrepe, da preprečijo takšno rekrutiranje kot uporabo.

Četrty člen pravi:

- » 1. Oborožene skupine, ki niso oborožene sile države, ne smejo v nobenih okoliščinah rekrutirati ali v sovražnostih uporabljati oseb, mlajših od 18 let.
2. Države pogodbenice sprejemajo vse možne ukrepe, da preprečijo tako rekrutiranje in uporabo, vključno s sprejetjem zakonskih ukrepov, potrebnih za preprečevanje takih dejanj in njihovo določitev za kazniva dejanja.
3. Uporaba tega člena protokola ne vpliva na pravni položaj katere koli strani v oboroženem spopadu.«

Ta določba je pozitivna, saj pokaže voljo držav, da uredijo obnašanje nedržavnih oboroženih skupin in se nanaša tudi na nemednarodne oborožene spopade. To je še posebej pomembno, saj je udeležba otrok v nemednarodnih oboroženih spopadih prav tako smrtna ali travmatična, kot tista v mednarodnih oboroženih spopadih. Sploh pa je udeležba otrok vojakov bistveno bolj razširjena v nemednarodnih oboroženih spopadih, zato je pomembno, da imamo protokol, ki ureja tudi to področje.⁸⁴

Vprašljivo pa je, kako učinkovit bo 4. člen pri preprečevanju rekrutacije in sodelovanja otrok v nemednarodnih oboroženih spopadih, saj člen vsebuje formulacijo da države »ne smejo« rekrutirati in uporabljati oseb, namesto »ne bodo«, kar nakazuje bolj na moralno, kot na pravno zavezanost držav. Prav tako pa ta člen nima pretiranega zastraševalnega učinka, saj so tisti, ki se borijo proti lastni državi podvrženi bistveno strožjim sankcijam že za to dejanje, zato jim rekrutiranje otrok pod minimalno starostno določeno mejo predstavlja zgolj obrobno skrb, pa tudi sposobnost države uveljaviti pravo v času nemednarodnih oboroženih spopadov je v večini primerov precej omejena.⁸⁵

⁸⁴ Ibid., str. 806.

⁸⁵ Ibid., str. 806-807.

Kljub slabostim, ki sem jih omenila, predstavlja Izbirni protokol nesporen napredek pri zaščiti otrok in pomaga k utrditvi mednarodnega prava glede zaščite otrok pred rekrutiranjem in sodelovanjem v sovražnostih. Naloga Izbirnega protokola ni zgolj, da naloži državi obveznost, da sprejme ukrepe za zagotovitev učinkovite implementacije omenjenih določb, temveč tudi, da poskrbi za demobilizacijo otrok vojakov in njihovo rehabilitacijo in reintegracijo v družbo. Oboroženi spopadi imajo pogosto za rezultat uničene družbe, v katerih so otroci še posebej v nevarnosti, da bi se priključili oboroženim skupinam, kot način pridobitve dohodka in spoštovanja. S tem pa je otrokom onemogočeno, da bi si po oboroženih spopadih vzpostavili normalno življenje, zato je Izbirni protokol naredil enega ključnih korakov k izboljšanju te situacije.⁸⁶

4.5. AFRIŠKA LISTINA O PRAVICAH IN BLAGINJI OTROKA

Afriška listina si zasluži pozornost kot prvi potencialno zavezujoči regionalni dokument, ki se ukvarja izključno z otroki. Predhodnica Afriške listine je bila nezavezujoča in manj obširna Deklaracija o pravicah in blaginji afriškega otroka, sprejeta na srečanju Organizacije afriške enotnosti julija leta 1979, mednarodnega leta otroka.

V veliki večini je Afriška listina podobna Konvenciji o otrokovih pravicah iz leta 1989, vendar je v določenih pogledih specifično orientirana v afriško okolje. V preambuli na primer je zapisano, da je položaj afriških otrok *»kritičen zaradi izrednih družbeno-gospodarskih, kulturnih, tradicionalnih in razvojnih razmer, naravnih katastrof, oboroženih spopadov, izkoriščanja in lakote.«* Dodaja tudi, da otrok zaradi njegove telesne in duševne nezorelosti potrebuje posebno varstvo in skrb.

Z vidika oboroženih spopadov je pomemben 22. člen Afriške listine, ki določa, da *»noben otrok ne bo neposredno udeležen v sovražnostih in države pogodbenice se morajo vzdržati rekrutiranja kateregakoli otroka v svoje oborožene sile.«* Ker je v Afriški listini starostna meja

⁸⁶ Ibid., str. 808-809.

določena pri 18. letu starosti je v tem pogledu ta določba precej močnejša od podobne določbe v Konvenciji o otrokovih pravicah, kjer je ta starost začrtana pri 15. letu. Afriška listina zaščito razširja tudi na notranje oborožene spopade, napetosti in konflikte.

Afriška listina je med drugim tudi dober primer razlike med univerzalnimi in regionalnimi dokumenti, ki obravnavajo otroke. Prikaže nam, kako se lahko regionalni instrument na kakovosten način sooči z vprašanji, ki so ključna za določeno regijo, in hkrati zviša mednarodne standarde, v kar so vključeni tudi standardi za zaščito otrok v oboroženih spopadih.⁸⁷

⁸⁷ J. Kuper: op. cit., str. 52-53.

5. INSTRUMENTI MEDNARODNEGA HUMANITARNEGA PRAVA

5.1. ŽENEVSKE KONVENCIJE IZ LETA 1949 IN DOPOLNILNA PROTOKOLA K ŽENEVSKIM KONVENCIJAM IZ LETA 1977

Ženevske konvencije je do danes ratificiralo že 194 držav. Protokol I je ratificiralo 167 držav, 5 držav pa ga je podpisalo, ne pa ratificiralo. Protokol II pa je do danes ratificiralo že 163 držav, 4 države pa imajo status države podpisnice.⁸⁸ Slovenija je notificirala nasledstvo Ženevskih konvencij in obeh protokolov po nekdanji Jugoslaviji 26. marca 1992.⁸⁹

Načelo, da naj oboroženi konflikt ne prizadene civilnega prebivalstva, ostaja temeljnega pomena v strukturi mednarodnega prava oboroženih spopadov. Vendar pa je razvoj vojskovanja privedel do pogostih situacij, ki ogrožajo prav civilno prebivalstvo. Zato je civilno prebivalstvo (vključno z otroci) v celoti deležno zaščite. Tej zaščiti je namenjena predvsem Ženevska konvencija za zaščito civilnih oseb med vojno (v nadaljevanju: četrta Ženevska konvencija) iz leta 1949 in več določil Protokola I iz leta 1977.⁹⁰

5.1.1. Zaščita otrok

5.1.1.1. Splošno

Mednarodno humanitarno pravo nudi zaščito otrok na različnih podlagah, kot zaščito oseb, ki ne sodelujejo aktivno v sovražnostih in kot posebno zaščito za skupino oseb, ki je še posebej ranljiva in zapoveduje humano ravnanje, spoštovanje pravice do življenja, fizične in psihične

⁸⁸ Podatki dostopni na <http://www.cicr.org/ihl.nsf/CONVPRES?OpenView>.

⁸⁹ Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Sveta Evrope, Ženevskih konvencij in dodatnih protokolov o zaščiti žrtev vojne in mednarodnih sporazumov s področja kontrole oborožitve, za katere so depozitarji tri glavne jedrske sile, Ur. l. RS, št. 14/1992.

⁹⁰ D. Türk: op. cit., str. 570-571.

integritete, ter prepoveduje nasilje, telesno kaznovanje, mučenje, skupinske sankcije in povračilne ukrepe. Poleg tega so otroci, ki so udeleženi v sovražnostih prav tako zaščiteni.⁹¹

Četrta Ženevska konvencija, ki jo uporabljamo pri mednarodnih oboroženih spopadih, obravnava otroke kot zaščiten skupino oseb ter zapoveduje humano ravnanje, ki vsebuje spoštovanje življenja ter fizično in moralno integriteto otrok. Mučenje, nasilje, telesno kaznovanje, skupinske sankcije in povračilni ukrepi so prepovedani. V nemednarodnih oboroženih spopadih je pravica do humane obravnave dodeljena otrokom kot skupini, ki ne sodeluje aktivno v sovražnostih, kakor je določeno v 3. skupnem členu Ženevskih konvencij.⁹²

Četrta Ženevska konvencija vsebuje veliko število določb, ki so namenjene zaščiti otrok. To nam pokaže, da se je že leta 1949 razvila miselnost, da morajo biti otroci posebej zaščiteni pred vojnama.⁹³ V 24. členu priznava, da otroci potrebujejo posebno zaščito, saj določa, da *»strani v spopadu ukrenejo vse potrebno, da otroci, mlajši od petnajst let, ki so zaradi vojne osiroteli ali so ločeni od svojih družin, v nobenem primeru niso prepuščeni sami sebi, in, da se olajša njihovo vzdrževanje, opravljanje verskih obredov njihove veroizpovedi, njihovo vzgojo in izobraževanje. Vzgoja se mora po možnosti zaupati osebam, ki imajo podobno kulturno tradicijo.«* Oblasti države pogosto nudijo prednostno oskrbo otrok, kadar gre za hrano, zdravstveno oskrbo ali socialno varstvo, peta točka 38. člena četrte Ženevske konvencije pa določa še, da *»otroci, mlajši od petnajst let, nosečnice in matere otrok, mlajših od sedem let, uživajo prednosti v enaki meri kot državljani udeležene države.«*⁹⁴ Prednosti, ki jih uživajo so predvsem dodatni obroki hrane, zdravstvena in bolnišnična oskrba, pravice iz socialne varnosti, prepoved opravljanja določenih del, varnostni ukrepi pred posledicami spopadov, evakuacija, premestitev v nevtrarno državo, dostop do varnostnih in sanitetnih con in krajev, ipd.⁹⁵ Prav tako pa tudi zadnji odstavek 50. člena četrte Ženevske konvencije določa, da *»okupacijska sila ne sme ovirati izvajanja ugodnih ukrepov glede hrane, zdravniške oskrbe in zaščite pred posledicami vojne, ki so bili sprejeti pred okupacijo v korist otrok, mlajših od*

⁹¹ D. Plattner: Protection of Children in International Humanitarian Law, 1984, str. 2.

⁹² S. Singer: The protection of children during armed conflict situation, 1986, str. 12.

⁹³ D. Plattner: op. cit., str. 3.

⁹⁴ S. Singer: op. cit., str. 13.

⁹⁵ J. S. Pictet, O. M. Uhler: Geneva convention IV: relative to the protection of civilian persons in time of war: commentary, str. 248-249.

petnajst let, nosečnic in mater otrok, mlajših od sedem let» ter v prvem odstavku tudi, da mora »okupacijska sila v sodelovanju z državnimi in krajevnimi oblastmi omogočiti primerno dejavnost vseh ustanov, ki se ukvarjajo z oskrbo, vzgojo in izobraževanjem otrok.«⁹⁶

Velik napredek o varstvu otroka v primeru oboroženega spopada sta prinesla dopolnilna protokola k Ženevskim konvencijam iz leta 1949. Pomemben vir za države udeleženke v spopadu pa so še danes pravila običajnega mednarodnega humanitarnega prava. Tudi ko govorimo o zaščiti otrok v oboroženih spopadih, ne moremo mimo tako imenovane »Martensove klavzule«, ki določa, da v primerih, ki niso urejeni s pogodbenim pravom med državami, udeleženi v oboroženem spopadu, ostanejo civilisti in pripadniki oboroženih sil pod zaščito v okviru načel mednarodnega običajnega prava, načel humanosti in zahtevami javne vesti. Martensova klavzula je zapisana tudi v 1. členu I. dopolnilnega protokola iz leta 1977.⁹⁷

Pravila, ki so razvila načelo razlikovanja med civilnim prebivalstvom in borci in prepoved neposrednega napada na civilno prebivalstvo, se nahajajo v Protokolu I, v kolikor gre za mednarodne oborožene spopade. V nemednarodnih oboroženih spopadih so otroci zaščiteni s temeljnimi garancijami, ki se nanašajo na ravnanje z osebami, ki niso direktno udeležene ali ki so prenehale biti udeležene v sovražnostih. Na podlagi 3. skupnega člena vsem štirim Ženevskim konvencijam, je minimum otrokovih pravic med oboroženimi spopadi ta, da imajo pravico do humanega ravnanja. Nad njihovim življenjem, osebo in dostojanstvom je prepovedano izvajati kakršnokoli nasilje. Protokol II je razvil tudi pravila, po katerih civilno prebivalstvo, kot tudi posameznik civilist ne smeta biti predmet napada.⁹⁸

77. člen Protokola I je izoblikoval načelo zaščite otrok in pravi: *»Otroci bodo deležni posebnih obzirov in zaščiteni pred vsemi oblikami nespodobnega napada. Strani v spopadu bodo zanje skrbele in jim izkazovale pomoč, ki jim je potrebna, bodisi zaradi njihove mladosti ali iz drugih razlogov.«⁹⁹* Beseda otrok ni pospremljena z nobeno definicijo o tem kaj je otrok in o

⁹⁶ S. Singer: op. cit., str. 13.

⁹⁷ M. Škrk: op. cit., str. 55.

⁹⁸ D. Plattner: op. cit., str. 2-3.

⁹⁹ D. Plattner: op. cit., str. 3.

starostni meji, kdo se šteje za otroka. Sam člen v drugem in petem odstavku omenja starosti 15 in 18 let kot nekakšno spodnjo in zgornjo mejo, koga še štejemo pod otroke.¹⁰⁰ Pomembnost 77. člena je tudi v tem, da je razširjen na vse otroke, kar je pomemben napredek pri Protokolu I. Določbe iz četrte Ženevske konvencije so pogosto omejile pravice in jih namenile zgolj posebni kategoriji otrok, npr. otroci na okupiranem ozemlju. V komentarju res da ni definicije, kaj je otrok, vendar piše v njem tudi, da »ni dvoma, da se morajo vsi subjekti pod petnajstim letom šteti za otroke«. Kot izboljšani mednarodni standard bi pa veljalo to starost dvigniti na 18. let.¹⁰¹

Posebna zaščita med spopadi, ki nimajo mednarodnega značaja je zagotovljena tudi v 3. odstavku 4. člena Protokola II, ki pravi »*Otrokom bosta izkazovani nega in pomoč, ki jim je potrebna.*« Posebna struktura 4. člena nam pove, kako pomembna se je avtorjem Protokola II zdela zaščita otrok med nemednarodnimi oboroženimi spopadi.¹⁰² Točka (a) 8. člena Protokola I podrobneje opredeli, da se z izrazom »ranjenci« in »bolniki« v protokolu misli tudi na porodnice, novorojenčke in druge osebe, ki jim je potrebna neposredna zdravniška pomoč ali nega in jim zato pripada enaka zaščita kot ranjencem in bolnikom.¹⁰³

5.1.1.2. Družinsko življenje

5.1.1.2.1. Neločevanje družin

V Splošni deklaraciji o otrokovih pravicah¹⁰⁴ je v 16. členu zapisano, da je »družina naravna in temeljna celica družbe in ima pravico do družbenega in državnega varstva.«

¹⁰⁰ C. Pilloud: Commentaire des protocoles additionnels du 8 juin 1977 aux Conventions de Genève du 12 août 1949, 1986, str. 923.

¹⁰¹ J. Kuper: op. cit., str. 80.

¹⁰² D. Plattner: op. cit., str. 3.

¹⁰³ S. Singer: op. cit., str. 12.

¹⁰⁴ Splošno deklaracijo o otrokovih pravicah so sprejeli Združeni narodi 10. decembra 1948 in je danes eden najbolj citiranih in prevedenih besedil na svetu.

Mednarodno humanitarno pravo priznava pomembnost družine in si prizadeva obdržati družino kot celoto tudi v času konfliktnih situacij. V 82. členu četrte Ženevske konvencije si lahko preberemo: *»Med trajanjem internacije morajo biti člani iste družine, zlasti starši in otroci, zbrani v istem kraju interniranja, razen če je začasna ločitev nujna zaradi dela, zdravstvenih razlogov... Internirane osebe lahko zahtevajo, da se njihove otroke, ki so ostali na svobodi brez roditeljskega nadzora, internira skupaj z njimi.«* Nato pa podrobneje uredi, da *»kjer je le mogoče, naj se člane iste družine namesti v istih prostorih, ločeno od drugih internirancev, in se jim omogoči družinsko življenje.«*¹⁰⁵

Četrta Ženevska konvencija v 49. členu pove, da če okupacijska sila delno evakuira območje, mora poskrbeti, da člani iste družine niso ločeni. Protokol I to idejo še nekoliko bolj razvije in v petem odstavku 75. člena določa, da *»v primerih, ko so priprte ali internirane družine, pa bodo po možnosti zaprte na istem mestu in nastanjene kot družinske skupnosti.«*¹⁰⁶ Nastanitev družin v iste skupnosti je pravilo, ki je vsebovano tudi že v četrti Ženevski konvenciji.¹⁰⁷ V naslednjem, 76. členu je zapisano, da *»nosečnice in matere z majhnimi od njih odvisnimi otroki, ki so prijete ali internirane iz razlogov v zvezi z oboroženim spopadom, bodo uživale največjo prednost pri obravnavanju njihovih primerov.«* V tem istem členu, pa je še določeno, da si bodo strani v spopadu *»v največji možni meri prizadevale, da ne bo nosečnicam ali materam z majhnimi otroki, ki so od njih odvisni, izrečena smrtna kazen za kršitve v zvezi z oboroženim spopadom. Smrtna kazen za take kršitve ne bo izvršena nad takšnimi ženskami.«*¹⁰⁸

74. člen Protokola I določa, da bodo visoke pogodbenice in strani v spopadu *»na vsak možen način olajšale ponovno združevanje družin, ki so se razkropile zaradi oboroženih spopadov...«* Kar se tiče nemednarodnih spopadov, pa (b) točka tretjega odstavka 4. člena Protokola II določa, da *»bodo storjeni vsi ustrezni koraki, da se olajša ponovno zbiranje družin, ki so bile začasno razkropljene.«*¹⁰⁹

¹⁰⁵ S. Singer: op. cit., str. 13-14.

¹⁰⁶ Ibid., str. 14.

¹⁰⁷ C. Pilloud: op. cit., str. 910.

¹⁰⁸ S. Singer: op. cit., str. 14.

¹⁰⁹ Ibid.

5.1.1.2.2. Vzdrževanje stikov

Če so otroci in njihovi družinski člani ločeni, kot posledica oboroženih spopadov, bo njihova ponovna združitev verjetno v precejšnji meri odvisna od obdržanih stikov ali natančnih informacij zbranih o njihovem prebivališču.

Četrta Ženevska konvencija v 25. členu zagotavlja, da »vse osebe na ozemlju strani v spopadu ali na ozemlju, ki ga je ta zasedla, smejo članom svoje družine, kjerkoli so, pošiljati sporočila strogo osebne narave in taka sporočila od njih tudi sprejemati. Dopisovanje mora potekati hitro in brez nepotrebnega zadrževanja ali zavlačevanja.« Člen v nadaljevanju določa, da »če postane zaradi okoliščin družinsko dopisovanje z redno pošto težavno ali nemogoče, se udeležene strani v spopadu obrnejo na nevtralnega posrednika, kot je Osrednja agencija, in skupaj z njim določijo način izpolnjevanja svojih obveznosti po najboljšimi možnimi pogoji, še zlasti s sodelovanjem z nacionalnimi društvi Rdečega križa.« Če strani v spopadu menijo, da je potrebno omejiti družinsko dopisovanje, se predpiše obvezna uporaba standardnih obrazcev, ki vsebujejo petindvajset prosto izbranih besed, ter se omeji število poslanih obrazcev na enega mesečno. Število besed je pogosto bolj kot s številom omejeno z velikostjo obrazca.¹¹⁰

Kot je zapisano v 136. členu četrte Ženevske konvencije »ob začetku spopada in v vseh primerih okupacije ustanovi vsaka stran v spopadu uradni informacijski urad za sprejem in prenos obvestil o zaščitenih osebah, ki so pod njeno oblastjo.« Glede otrok je v 50. členu konvencije določeno, da je poseben oddelek urada odgovoren za izvajanje vseh potrebnih ukrepov glede identifikacije otrok, katerih identiteta je nezanesljiva. Vedno je tudi potrebno zabeležiti vse razpoložljive podatke o njihovih starših ali bližnjih sorodnikih.¹¹¹

5.1.1.2.3. Identifikacija in registracija otrok

Pomembne določbe četrte Ženevske konvencije se nanašajo na registracijo otrok.

¹¹⁰ Ibid., str. 15.

¹¹¹ Ibid.

V 50. členu četrte Ženevske konvencije je zapisano, da mora okupacijska sila ukreniti vse potrebno za olajšanje identifikacije otrok in registracijo njihovih staršev, prav tako pa pravi, da *»v nobenem primeru ne sme spremeniti njihovega osebnega statusa, niti jih ne sme vključiti v formacije sli organizacije, ki so ji podrejene.«* V 24. členu je podrobneje urejeno, da si morajo *»strani v spopadu prizadevati, da je mogoče vse otroke, mlajše od dvanajst let, identificirati s pomočjo identifikacijske ploščice, ali na kakšen drugačen način.«*¹¹²

V Protokolu I je v 78. členu urejen karton za registracijo, ki mora biti uveden od oblastev strani, ki organizira evakuacijo, in če je to primerno, tudi od oblastev držav, ki sprejema otroke. Določa, da mora vsak karton biti opremljen s fotografijo in *»kadarkoli bo to mogoče in kadar to ne bo povzročilo nobenega tveganja ali škode za otroke, bo vsak karton vseboval naslednje informacije: (a) priimek(-ki) otrok; (b) ime(-na) otroka; (c) spol otroka; (d) kraj in datum rojstva (ali če ta datum ni znan, približno starost); (e) popolno očetovo ime; (f) popolno materino ime in njen dekliški priimek; (g) otrokove najbližje sorodnike; (h) narodnost otroka; (i) materni jezik otroka in vse druge jezike, ki jih govori; (j) naslov otrokove družine; (k) katerokoli številko za identifikacijo otroka; (l) zdravstveno stanje otroka; (m) krvno skupino otroka; (n) vsako posebno znamenje; (o) datum, ko je bil, in kraj, kjer je bil otrok najden; (p) datum, ko je, in kraj, od koder je otrok zapustil državo; (q) veroizpoved otroka, če jo ima; (r) sedanji naslov otroka v državi, ki ga je sprejela; (s) v primeru smrti otroka pred njegovo vrnitvijo, datum, kraj in okoliščine smrti in kraj pokopa.«*¹¹³ Opaziti je, da so informacije, ki naj bi jih vseboval identifikacijski karton za vsakega otroka številne in da ne bo vedno mogoče zapisati vseh. Na zasedanjih ob sestavljanju tega člena je prišlo tudi do diskusije o tem, da v nekaterih državah ne poznajo pojma dekliškega priimka in da tudi poročene ženske vedno uporabljajo rodbinski priimek očeta. Zaradi tega je v končni verziji protokola v angleškem jeziku zapisano, da mora *»eventualno«* vsebovati materin dekliški priimek. V točki (j) *»naslov otrokove družine«* so se pojavila vprašanja o tem, kaj spada pod pojem družina in sprejeto je bilo stališče, da se kot družina štejeta otrokov oče in mati ali eden od njiju, ali člani razširjene družine, v kolikor ni preživelih v ožji definiciji družine.¹¹⁴

¹¹² Ibid., str. 16.

¹¹³ Ibid., str. 16-17.

¹¹⁴ C. Pilloud: op. cit., str. 939.

5.1.1.3. Zaščita otrok pred posledicami oboroženih spopadov

Strani v spopadu, po začetku sovražnosti na lastnem in, če je potrebno, na okupiranem ozemlju ustanovijo sanitetne ter varnostne cone in kraje, ki so organizirani tako, da zaščitijo otroke, mlajše od 15 let, nosečnice in matere z otroki, ki so mlajši od sedem let pred vojnimi vplivi. Tako določa 14. člen četrte Ženevske konvencije.¹¹⁵ V členu se srečamo z dvema pojmom in sicer »sanitetne cone in kraji« ter »varnostne cone in kraji«. Oboje ima trajni značaj, ustanovljeni so zunaj območij, kjer potekajo spopadi. Sanitetne cone in kraji so namenjeni predvsem zaščiti vojaških in civilnih ranjencev in bolnikov pred daljnosežnim orožjem, kot je na primer bombardiranje, medtem ko so varnostne cone in kraji namenjeni bolj zaščiti določenih kategorij prebivalstva, ki zaradi svoje šibkosti potrebujejo posebno zaščito. Med te spadajo otroci, starejši ljudje, nosečnice in drugi.¹¹⁶ Te različne kategorije oseb med civilnim prebivalstvom so postavljene na precej enostavnem kriteriju in to je, da se zaščita nudi osebam, ki ne sodelujejo v sovražnosti in ki zaradi svoje šibkosti ne pripomorejo bistveno k vojnemu potencialu države.¹¹⁷ Pomembno je opozoriti, da glede na to, da četrta Ženevska konvencija ureja razmere v mednarodnih spopadih, ta člen ne velja sam po sebi tudi v nemednarodnih spopadih, vendar bi po analogiji veljalo uporabiti ta člen tudi za nemednarodne spopade.¹¹⁸

V 15. členu je določeno, da so civilne osebe, ki ne sodelujejo v sovražnostih in ki se med bivanjem v teh conah ne ukvarjajo z nikakršno vojaško dejavnostjo, zavarovane pred vojnimi vplivi.¹¹⁹ Kljub temu, da otroci niso izrecno omenjeni, so nedvomno tudi otroci upravičeni do takega varstva pred vojnimi vplivi.¹²⁰ Ena bistvenih novosti, ki jih prinašata Protokol I in Protokol II iz leta 1977, pa je prepoved vključevanja otrok v direktne vojaške operacije oziroma sovražnosti. Tako je v 77. členu Protokola I določeno, da morajo države, strani v sporu, sprejeti vse možne ukrepe, da otroci, ki še niso dopolnili 15 let, ne sodelujejo direktno v

¹¹⁵ S. Singer: op. cit., str. 17.

¹¹⁶ J. S. Pictet, O. M. Uhler: op. cit., str. 120.

¹¹⁷ Ibid., str. 126.

¹¹⁸ J. Kuper: op. cit., str. 81.

¹¹⁹ S. Singer: op. cit., str. 17.

¹²⁰ J. Kuper: op. cit., str. 81.

sovražnostih, in še posebej, da se vzdrže njihovega vpoklica v vojaško službo.¹²¹ Pojem direktnega sodelovanja v sovražnostih sprva ni bil vključen v besedilo protokola, vendar je ta odstavek, skupaj s pravilom rekrutiranja oseb med 15 in 18 letom na način, da so prvo rekrutirani starejši otroci in šele nato mlajši, rezultat kompromisa med delegacijami, ki so pisale protokol. Zaradi različnih starostnih mej v državah, se namreč delegacije niso uspele dogovoriti, da bi mejo za rekrutiranje postavile višje.¹²²

Otroci in porodnice so v 17. členu četrte Ženevske konvencije omenjeni med tistimi skupinami ljudi, ki naj bi bili premeščeni iz zasedenih ali obkoljenih področij.¹²³ Člen ne določa starosti, do katere so otroci premeščeni. Strani v spopadu sta svobodni v odločitvi, kje bosta postavili to mejo, vendar se nekako ponuja starost 15 let kot zgornja meja, saj je ta starost omenjena tudi v členu, ki govori o varnostnih conah in krajih.¹²⁴ V Protokolu I je 78. člen posvečen evakuaciji otrok in določa, da je na zgornjo določbo treba gledati kot na začasen ukrep, saj pravi: *»Nobena stran v spopadu ne bo evakuirala otrok v tujo državo, izvzemši svoje državljane, razen če gre za začasno evakuacijo, ko jo terjajo zdravstveni razlogi ali zdravljenje otrok ali, izvzemši na okupiranem ozemlju, iz razlogov, ki so povezani z njihovo varnostjo. Tam, kjer je starše ali zakonske skrbnike mogoče najti, bo za takšno evakuacijo potrebno njihovo pismeno soglasje. Če teh ni mogoče najti, bo potrebno za takšno evakuacijo pismeno soglasje oseb, ki so po zakonu ali običaju predvsem odgovorni za skrb o otrokih.«*¹²⁵

Kot je razložila tudi predstavnica Mednarodnega odbora Rdečega križa na sestanku snovalcev protokola mora biti vodilno načelo to, da evakuacija ostane zgolj izjemno sredstvo. Za evakuacijo sta tako potrebna dva ključna predpogoja. Prvi je ta, da je evakuacija pogojena z otrokovim zdravstvenim stanjem in da zdravstvene oskrbe, potrebne otroku, ni mogoče zagotoviti v njegovi matični državi. Kolikor je le mogoče, otrok ne bi smeli premeščati po nepotrebem iz njihovega naravnega okolja, kajti kljub temu, da bi bilo morda koristno za njihovo zdravje, ima tovrstno premeščanje pogosto nezaželjene psihološke posledice. Drugi pogoj je soglasje staršev oziroma skrbnika, vendar v primeru, da je skrbnik izginil ali ga ni

¹²¹ M. Škrk: op. cit., str. 57.

¹²² C. Pilloud: op. cit., str. 925-926.

¹²³ S. Singer: op. cit., str. 17.

¹²⁴ J. S. Pictet, O. M. Uhler: op. cit., str. 138-139.

¹²⁵ S. Singer: op. cit., str. 17-18.

mogoče dobiti, se ta pogoj ne uporablja več in ne sme predstavljati morebitne ovire za potrebno evakuacijo.¹²⁶ V tem členu ima velik pomen pojem »začasna evakuacija«, saj nam da jasno vedeti, da mora oblast, ki je sprejela ukrep evakuacije otrok, sočasno predvideti tudi njihovo vrnitev in eventualno vzdrževanje stikov med otrokom in družino.¹²⁷

Tudi Protokol II, ki pokriva spopade, ki nimajo mednarodnega značaja, v tretjem odstavku 4. člena določa, da bo *»otrokom izkazovana nega in pomoč, ki jim je potrebna, zlasti pa, če bo potrebno bodo sprejeti ukrepi, kadarkoli bo to mogoče s privolitvijo njihovih staršev ali oseb, ki so po zakonu ali običaju predvsem odgovorne za skrb o njih, da se otroci začasno odvedejo z območja, na katerem so izbruhnile sovražnosti, na varnejše območje v notranjosti države, zagotovljeno pa bo tudi, da bodo otroke spremljale osebe, ki so odgovorne za njihovo varnost in blagostanje.«*¹²⁸ Takšna evakuacija mora imeti dva obvezna pogoja, biti mora začasna in prej izjema kot pravilo. Privolitev staršev ali oseb, dolžnih skrbeti za otroke mora biti pridobljena, a le kadar je to mogoče. V določenih primerih bi bilo namreč nemogoče in nesmiselno zahtevati takšno privolitev na vsak način, saj je zaradi oboroženih spopadov pogosto nemogoče vzpostaviti stik s starši oziroma skrbniki otroka.¹²⁹

5.1.1.4. Pravica do pomoči in zdravstvene oskrbe

V četrti Ženevski konvenciji je v 23. členu določeno, da mora biti prehod za vsako pošiljko zdravil, sanitetnega in bolniškega materiala ter predmetov, ki so potrebni za opravljanje verskih obredov in so namenjeni samo civilnemu prebivalstvu druge, čeprav sovražne pogodbenice, svoboden. Prav tako je potrebno dovoliti svoboden prehod vsaki pošiljki nujno potrebnih živil, oblek in okrepčil, namenjenih otrokom do 15. leta starosti, nosečnicam in porodnicam.¹³⁰ Zarisan je meja med pošiljkami zdravil, sanitetnega in bolniškega materiala ter med pošiljkami živil, oblek in okrepčil. Razlog za to je v tem, da so v prvi kategoriji predmeti, ki ne krepijo vojnega gospodarstva in so namenjeni civilnemu prebivalstvu v celoti.

¹²⁶ Ibid., str. 18.

¹²⁷ C. Pilloud: op. cit., str. 937.

¹²⁸ S. Singer: op. cit., str. 19.

¹²⁹ C. Pilloud: op. cit., str. 1405.

¹³⁰ S. Singer: op. cit., str. 19.

Drugi kategoriji pa je dovoljen svoboden prehod le, kadar so predmeti namenjeni otrokom, nosečnicam in porodnicam.¹³¹

V Protokolu I je prav tako v 70. členu določeno, da se bo ob razdeljevanju pošiljk pomoči prednost dajala takim osebam, kot so otroci, nosečnice, porodnice in doječe matere. V kolikor gre za otroke, katere starši so internirani, četrta Ženevska konvencija v 81. členu določa, da *»sila, ki je internirane osebe zajela, je dolžna poskrbeti za vzdrževanje oseb, ki so odvisne od internirancev, če te osebe nimajo dovolj sredstev za življenje ali se niso sposobne same vzdrževati.«* Prav tako imajo po 89. členu četrte Ženevske konvencije nosečnice, porodnice in otroci, mlajši od petnajst let, pravico dobivati dodatno hrano, ki ustreza njihovim fiziološkim potrebam.¹³²

Prvi odstavek 78. člena Protokola I ureja začasno evakuacijo otrok, kadar to terjajo zdravstveni razlogi.¹³³ Po tem členu nobena stran v oboroženem spopadu ne sme evakuirati otrok brez spremstva, razen svoje državljanke v tujo državo, razen če gre za začasno evakuacijo, ko to terjajo zdravstveni razlogi ali zdravljenje otrok in iz razlogov, ki so povezani z njihovo varnostjo. Ta člen se precej razlikuje od podobnega 24. člena četrte Ženevske konvencije, saj določa natančneje kakšno sme biti ravnanje države, katere otroci so državljani in kakšno sme biti ravnanje tuje države. Načela, ki so določena v četrthi Ženevski konvenciji se lahko nanašajo na otroke, ki so državljani države, ki organizira evakuacijo, vendar bistveno omeji možnosti okupacijske sile, da bi evakuirala otroke iz okupiranih teritorijev in prav tako bistveno omeji evakuacijo tujih otrok, ki so na ozemlju države v spopadu. 78. člen dovoljuje le začasno evakuacijo teh otrok, ter zgolj, kadar je ta potrebna iz zdravstvenih in varnostnih razlogov.¹³⁴

¹³¹ J. Kuper: op. cit., str. 86.

¹³² S. Singer: op. cit., str. 19.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ J. Kuper: op. cit., str. 84-85.

5.1.1.5. Ohranjanje otrokove kulture in tradicije ter izobraževanje

Otrok v družinskem krogu dobiva koristi tudi iz kulturnega okolja, katerega je navajen. Dokler štiti otrokovo družino, mednarodno humanitarno pravo s tem štiti tudi vrednote, religijo, kulturo in tradicijo v kateri je bil otrok vzgojen. Če otrok ostane brez staršev ali je od njih ločen, je lahko njegovo kulturno okolje prizadeto zaradi oboroženega spopada. Iz določb četrte Ženevske konvencije in prav tako tudi iz določb Protokola I je razvidno, da si mednarodno humanitarno pravo želi, da bi otrok prejemal koristi iz okolja, ki je kar se le da podobno tistemu okolju, katerega je navajen.¹³⁵

V 24. členu četrte Ženevske konvencije je določeno, da *»strani v spopadu ukrenejo vse potrebno, da otroci, mlajši od petnajst let, ki so zaradi vojne osiroteli ali so ločeni od svojih družin, v nobenem primeru niso prepuščeni sami sebi, in, da se olajša njihovo vzdrževanje, opravljanje verskih obredov njihove veroizpovedi, njihovo vzgojo in izobraževanje. Vzgoja se mora po možnosti zaupati osebam, ki imajo podobno kulturno tradicijo.«* Kar se tiče nemednarodnih spopadov, je pod točko (a) tretjega odstavka 4. člena Protokola II določeno, da bosta otrokom izkazovani nega in pomoč, ki jim je potrebna, zlasti pa *»jim bo zagotovljena vzgoja, všteti versko in moralno vzgojo, upoštevajoč želje staršev, ali v primeru odsotnosti staršev želje oseb, ki so odgovorne za skrb o njih«*. Poleg tega pa drugi odstavek 78. člena Protokola I, ki govori o evakuaciji otrok, določa, da *»bo vsakemu otroku zagotovljena vzgoja, všteti tudi njegovo versko in moralno vzgojo, tako kot to starši želijo, z največjo možno kontinuiteto, dokler se otrok ne vrne.«*¹³⁶ Ta odstavek sicer določa dolžnosti, ne pa upravičence. Država je tista prva, ki sprejme otroke in kateri pripada dolžnost nadaljevati z njihovo vzgojo kakor želijo starši. Vendar ima tudi nasprotna stran v konfliktu, ki se odloči za evakuacijo otrok, enako dolžnost, da poskrbi, da so otrokove pravice iz tega odstavka spoštovane. Povsem prepovedani so kakršnikoli ukrepi, katerih namen je spreobrnitev otrok, tudi prostovoljna, v vero drugačno tisti, kateri pripada njihova družina. Vendar ne bo vedno enostavno najti dovolj velikega števila oseb, ki bodo lahko zagotovile, da bo vzgoja otrok potekala pod enakimi pogoji, kot so tisti, katerim so bili podvrženi pred evakuacijo. Pojavijo

¹³⁵ D. Plattner: op. cit., str. 7.

¹³⁶ S. Singer: op. cit., str. 20.

se lahko težave z jezikom, običaji, poznavanjem kulture. A kljub temu mora biti storjeno vse, kar se le da, da je ta odstavek uresničen v svojem pravem pomenu.¹³⁷

V 50. členu četrte Ženevske konvencije mora okupacijska sila »v sodelovanju z državnimi in krajevnimi oblastmi omogočiti primerno dejavnost vseh ustanov, ki se ukvarjajo z oskrbo, vzgojo in izobraževanjem otrok.« V istem členu tudi določa, da »če lokalne institucije tega ne morejo opraviti, mora okupacijska sila ukreniti vse potrebno za vzdrževanje, vzgojo in izobraževanje otrok, ki so zaradi vojne ostali brez staršev ali so o njih ločeni, če je le mogoče, z osebami njihove narodnosti, jezika in veroizpovedi, v primeru, da za te otroke ne more primerno skrbeti bližnji sorodnik ali prijatelj.« Na otroke se nanaša tudi 94. člen konvencije, ki pravi, da »sila, ki je internirane osebe zajela, mora podpirati njihove intelektualne, izobraževalne in rekreacijske dejavnosti... Interniranim osebam mora zagotoviti vse možne ugodnosti za nadaljevanje študija ali za začetek novega. Otrokom in mladini morajo omogočiti izobraževanje; lahko hodijo v šolo v kraju interniranja ali izven njega.« Kot je že bilo omenjeno si mednarodno humanitarno pravo prizadeva, da bi zaščitilo družinsko celoto in s tem tudi otrokovo kulturo in njegovo tradicijo.¹³⁸

5.1.1.6. Otrokove osebne pravice

Med drugo svetovno vojno so otroke jemali njihovim materam, jih pošiljali v druge družine in jim spreminjali narodnost. Četrta Ženevska konvencija v drugem odstavku 50. člena določa, da mora »okupacijska sila ukreniti vse potrebno za olajšanje identifikacije otrok in registracijo njihovih staršev. V nobenem primeru ne sme spremeniti njihovega osebnega statusa niti jih ne sme vključiti v formacije ali organizacije, ki so ji podrejene.«¹³⁹ Zatorej niti otrokova narodnost niti civilni status ne meta biti spremenjena, če je njegova država okupirana med oboroženim spopadom. Ta določba dopolnjuje eno osnovnih načel četrte Ženevske konvencije, ki v 27. členu določa, da imajo »zaščitene osebe v vseh okoliščinah pravico do spoštovanja svoje osebnosti, svoje časti, svojih družinskih pravic, svojega verskega

¹³⁷ C. Pilloud: op. cit., str. 938.

¹³⁸ S. Singer: op. cit., str. 20.

¹³⁹ Ibid. str. 21.

prepričanja in obredov, svojega načina življenja in svojih običajev. Z njimi je treba vedno ravnati humano in jih zaščititi zlasti pred vsakim nasiljem ali grožnjami, pred žalitvami in javno radovenostjo.» Pomemben del v 50. členu je tudi ta, ki govori, da se otrok ne sme vključiti v formacije ali organizacije, ki so podrejene okupacijski sili. Namen te določbe je med drugim preprečiti ponovitev prisilnega množičnega vpoklica, ki se je dogajal med II. svetovno vojno, kjer je bilo veliko številko otrok avtomatično vključenih v organizacije in gibanja, ki so imela primarno politični cilj.¹⁴⁰

5.1.1.7. Prijetje, priprtje in interniranje otrok

Mednarodno pravo daje možnost stranki v mednarodnem oboroženem spopadu, da sprejme načine, kako bo zagotovila lastno varnost. En teh načinov je tudi interniranje. Prav tako lahko okupacijska sila obtoži zaščitene osebe zaradi kršitev veljavnega nacionalnega prava na okupiranem ozemlju ali zaradi kršitev njenih lastnih odredb. Tudi otrok je lahko interniran, kot katerakoli druga zaščitena oseba. Lahko je tudi obtožen, ker je kršil kazensko pravo na okupiranem ozemlju ali ker je storil dejanja, ki so v škodo varnosti okupacijske sile. Kljub določbam mednarodnega prava je lahko tudi vpoklican v oborožene sile in ujet kot borec.¹⁴¹ Zaradi teh in podobnih situacij, mednarodno humanitarno pravo določa posebna pravila za zaščito otrok, ki so prikrajšani za svobodo.

Četrta Ženevska konvencija v 76. členu, ki govori o pridržanju oseb, določa, da je *»mladoletnike potrebno obravnavati posebno skrbno*«. V 89. členu, ki določa obroke hrane, je določeno, da *»nosečnice, porodnice in otroci, mlajši od petnajst let, dobivajo dodatno hrano, ki ustreza njihovim fiziološkim potrebam*«. Določeno je tudi, da mora biti na razpolago dovolj odprtega prostora, v 94. členu pa je zapisano tudi, da je *»interniranim osebam treba omogočiti ukvarjanje s telesnimi aktivnostmi, s športom in z igrami na prostem. V ta namen je treba v vseh krajih interniranja na prostem rezervirati dovolj prostora. Otrokom in mladini se morajo nameniti posebna igrišča*«. ¹⁴²

¹⁴⁰ D. Plattner: op. cit., str. 8.

¹⁴¹ Ibid., str. 9.

¹⁴² S. Singer: op. cit., str. 21.

Določbe, ki urejajo namestitve med drugim povejo, da »med trajanjem internacije morajo biti člani iste družine, zlasti starši in otroci, zbrani v istem kraju interniranja... Kjer je le mogoče, naj se člani iste družine namesti v istih prostorih, ločeno od drugih internirancev, in se jim omogoči družinsko življenje.« V 75. členu Protokola I je zapisano, da »v primerih, ko so priprte ali internirane družine, pa bodo po možnosti zaprte na istem mestu in nastanjene kot družinske skupnosti.« V 77. členu pa je še določeno, da »če bodo prijete, priprti ali internirani iz razlogov v zvezi z oboroženim spopadom, bodo otroci v posebnih oddelkih, ločeni od oddelkov za odrasle, razen v primerih, kadar so družine nastanjene kot družinske skupnosti.«¹⁴³ V tem odstavku, prav tako kot v prvem odstavku 77. člena ni določena fiksna starostna meja za pojem »otrok«, vendar je razbrati, da za otroke, so starosti 15 let velja, da so v posebnih oddelkih, ločenih od oddelkov za odrasle. Situacija je manj jasna, kadar gre za otroke med 16 in 18 letom starosti. Veljalo naj bi, da je odločitev, ali so tej otroci nastanjeni v posebnih oddelkih ali v oddelkih za odrasle odvisna od običajev v kraju interniranja ali od običajev države, v kateri se nahajajo. V primeru dvoma pa velja, da so nastanjeni v posebnih oddelkih, ločeni od oddelkov za odrasle.¹⁴⁴

Konvencija tudi spodbuja osvoboditev, repatriacijo in vrnitev interniranih otrok, saj v 132. členu določa, da »sila, ki zadržuje internirane osebe, mora vsako internirano osebo osvoboditi takoj, ko ni več vzrokov za internacijo. Strani v spopadu si morajo poleg tega prizadevati, da za nekatere kategorije interniranih oseb, zlasti za otroke, nosečnice, matere z dojenčki in majhnimi otroki, ranjence, bolnike ali osebe, ki so bile dolgo časa internirane, še med sovražnostmi sklenejo sporazum o osvoboditvi, repatriaciji, vrnitvi v kraj stalnega bivališča ali o nastanitvi v nevtralni deželi.«¹⁴⁵ Ta določba je skladna s podobnimi določbami v nacionalnih kazenskih zakonikih, in temelji na ideji, da oseba, ki še ni dosegla 18. leta starosti ne more v celoti razumeti pomembnost njenih dejanj in je pogosto pod vplivom ali prisilo drugih oseb.¹⁴⁶

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ C. Pilloud: op. cit., str. 927.

¹⁴⁵ S. Singer: op. cit., str. 22.

¹⁴⁶ J. S. Pictet, O. M. Uhler: op. cit., str. 347.

5.1.1.8. Otroci in smrtna kazen

V 68. členu četrte Ženevske konvencije so določeni pogoji za smrtno kazen pri določenih kaznivih dejanjih. Vendar se člen konča z določbo, da *»smrtne kazni ni mogoče nikoli izreči zaščiteni osebi, ki je bila v trenutku storitve kaznivega dejanja mlajša od osemnajst let.«* Zelo podobno določa tudi Protokol I, v petem odstavku 77. člena in sicer *»smrtna kazen za kršitev v zvezi z oboroženim spopadom se ne bo izvršila nad osebami, ki še niso dopolnile 18 let starosti v času, ko so storile kršitev.«*¹⁴⁷ Pomembno je, da so v tej določbi uporabili besedo *»nad osebami«* in ne *»nad otroki«*, saj je bolj splošna in nudi večjo zaščito in države ne morejo manipulirati z izrazom *»otrok«* in kaj šteje pod njega. Zaščita velja tako za civilno prebivalstvo, kot tudi za borce, ki se nahajajo na ozemlju držav, ki so v konfliktu. Namen člena je zaščita oseb, ki v času storitve kršitve še niso bile sposobne razumeti pomena svojega dejanja zaradi svoje starosti.¹⁴⁸

V nemednarodnih oboroženih spopadih, ki so urejena v Protokolu II je v 6. členu določeno, da *»smrtna kazen ne bo izrečena osebam, ki takrat, ko so storile kršitev, še niso dopolnile 18 let starosti, in ne bo izvršena nad nosečnicami ali materami z majhnimi otroki.«*¹⁴⁹ Države sicer zadržijo pravico izreči smrtno kazen v okviru nacionalne zakonodaje, z eno pomembno izjemo. Mladoletnikom do 18. leta starosti in nosečnicam in materam z majhnimi otroki pa je smrtna kazen sicer lahko izrečena, vendar je ne smejo izvršiti.¹⁵⁰ Vprašanje je tudi, kako bodo v dejanski situaciji interpretirali pojem *»matere z majhnimi otroki«*. Pomemben se mi zdi tudi 76. člen Protokola I, ki pravi, da si bodo strani v spopadu v največji možni meri prizadevale, da *»nosečnicam in materam z majhnimi otroki, ki so od njih odvisni, ne bo izrečena smrtna kazen za kršitve v zvezi z oboroženim spopadom.«*

¹⁴⁷ S. Singer: op. cit., str. 22.

¹⁴⁸ C. Pilloud: op. cit., str. 928-292.

¹⁴⁹ S. Singer: op. cit., str. 22.

¹⁵⁰ C. Pilloud: op. cit., str. 1425.

6. INSTRUMENTI MEDNARODNEGA KAZENSKEGA PRAVA

Mednarodno kazensko pravo je disciplina prava, kjer se prepletajo mednarodno pravo, pravo, ki varuje žrtve mednarodnih spopadov (mednarodno humanitarno pravo) in mednarodni vidiki nacionalnega kazenskega prava. Mednarodno kazensko sodišče (MKS), ustanovljeno na podlagi Rimskega Statuta MKS (v nadaljevanju: Rimski statut), je bilo ustanovljeno med drugim tudi *»da najtežja hudodelstva, ki zadevajo mednarodno skupnost kot celoto, ne smejo ostati nekaznovana in da je treba zagotoviti njihov učinkovit pregon s sprejemanjem ukrepov na državni ravni ter z okrepitevijo mednarodnega sodelovanja.«*¹⁵¹ V primerjavi z ostalimi vejami prava se je mednarodno kazensko pravo počasi izkristaliziralo kot samostojna pravna veja. Njegov razvoj je še najbolj upočasnjevala suverenost vsake države.¹⁵²

6.1. RIMSKI STATUT MEDNARODNEGA KAZENSKEGA SODIŠČA

MKS je stalno sodišče pristojno za vodenje preiskav in sodnih postopkov zoper posameznike, osumljene najresnejših kršitev mednarodnega humanitarnega prava. To so vojna hudodelstva, hudodelstva zoper človečnost in genocid. Za razliko od Meddržavnega sodišča, čigar pristojnost je omejena na države, MKS obravnava primere zoper posameznike. Za razliko od mednarodnih kazenskih sodišč za nekdanjo Jugoslavijo in Ruando, ki sta bili ustanovljeni z namenom obravnave hudodelstev, storjenih na omenjenih ozemljih, pristojnost MKS ni omejena samo na nekaj situacij. MKS tudi nima retroaktivne pristojnosti.¹⁵³ Ustanovljeno je bilo leta 1998 z Rimskim statutom MKS.

Republika Slovenija je ratificirala Rimski statut MKS 22. novembra 2001.¹⁵⁴

¹⁵¹ Četrty odstavek preambule Rimskega Statuta Mednarodnega kazenskega sodišča.

¹⁵² K. Kittichaisaree: International criminal law, 2001, str. 3-4.

¹⁵³ Podatki pridobljeni na spletni strani: <http://www.amnesty.si/akcije.php?kid=14>.

¹⁵⁴ Zakon o ratifikaciji Rimskega statuta Mednarodnega kazenskega sodišča (MRSMKS) Ur.l. RS-MP, št. 29/2001.

Glede na to, da so otroci vedno bolj žrtve vojnih zločinov – pa če so napadi usmerjeni neposredno na njih, ali so ranjeni kot posledica nasilnih spopadov zoper njihove starše, ali siljeni kot vojaki v sovražnosti – MKS ponuja pomemben nov mehanizem za implementacijo obstoječih standardov za zaščito otrok. Na ta način je sprejetje Rimskega statuta konkreten korak k izpolnitvi mnogih dolžnosti, ki so vsebovane v Konvenciji o otrokovih pravicah in njenih protokolih. Članstvo pri MKS bo tudi prisililo države pogodbenice da bodo začrtale povsem novo domačo zakonodajo za zaščito otrok.¹⁵⁵

Otrokove pravice, ki so vsebovane v Rimskem statutu vključujejo določbe o kaznovanju zločinov storjenih proti otrokom; priznanje, da je za vzpostavitev kazenske odgovornosti otrok potreben ločen postopek; posebne načine zaščite otrok kot žrtev in prič med sodnimi postopki in pogoje, ki jih mora izpolnjevati sodno osebje v zvezi z vprašanji otrok.¹⁵⁶

Rimski statut MKS razširja število zločinov, katerih žrtve so izključno otroci. 6. člen, ki definira genocid, vključuje tudi odstavek (e), da genocid pomeni tudi dejanje »*prisilnega preseljevanja otrok ene skupine v drugo skupino*« storjeno z namenom v celoti ali delno uničiti neko narodnostno, etnično, rasno ali versko skupino. Trgovanje z otroci je izrecno omenjeno v 7. členu o hudodelstvih zoper človečnost, kjer je z besedo »zasušnjevanje« definirano »*izvajanje posameznega ali vseh upravičenj, ki izhajajo iz lastninske pravice nad osebo in vključujejo tudi izvajanje takšnih upravičenj pri trgovanju z ljudmi, zlasti z ženskami in otroki.*« Ta člen je pomemben predvsem v spoznanju, da je preprodaja otrok za spolne in druge namene splošno razširjena in predstavlja problem tako v času spopadov, kot tudi miru.¹⁵⁷

V seznam vojnih hudodelstev je vključena določba, ki inkriminira »*nabor ali vključevanje otrok, mlajših od petnajst let, v državne oborožene sile ali njihovo izrabljanje za aktivno sodelovanje pri sovražnostih*« tako v mednarodnih kot v nemednarodnih spopadih.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Članek The International Criminal Court and Children's Rights, dostopen na: <http://www.iccnw.org/documents/FS-AMICC-ICCnChildRights.pdf>.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ R. Harvey: op. cit., str. 75-76.

¹⁵⁸ Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča, 8.(b)(xxvi). člen.

Vključitev tega člena v Statut pokaže resno zaskrbljenost družbe glede rekrutiranja in uporabe otrok v spopadih.¹⁵⁹

Veliko število vojnih hudodelstev in hudodelstev zoper človečnost ter zločin genocida je usmerjenih neposredno proti otrokom. Ogromno število otrok je tudi priča tovrstnim zločinom. V sojenjih so otroci pomemben člen in njihova pričanja so nemalokrat odločilna za obsodbo. Vendar so otroci zaradi svoje starosti in ranljivosti potrebni posebne skrbi pri pričanju kot žrtve ali priče. Občutljivost otrok se izraža tudi v tem, da lahko ob pričanju obnovijo travmo ali doživijo sekundarno travmo, lažje so manipulirani in zastraševani. Poleg tega so še posebej dovzetni za javno stigmatizacijo, sploh kadar gre za procese, kjer so otroci žrtve spolnega nasilja, ali kadar so bili rekrutirani v oborožene skupine. Pričanje lahko poslabša probleme, s katerimi se soočajo ti otroci pri ponovni reintegraciji v družbo. Sodišče mora v takih primerih *»sprejeti ustrezne ukrepe, da zagotovi varnost, dobro telesno in psihično počutje, dostojanstvo in zasebnost žrtev in prič. Pri tem sodišče upošteva vse ustrezne dejavnike, vključno s starostjo, spolom in zdravjem ter naravo kaznivega dejanja, zlasti če kaznivo dejanje med drugim vključuje spolno ali seksistično nasilje ali nasilje nad otroki.«*¹⁶⁰ Statut tudi priznava potrebo, po *»imenovanju svetovalcev s pravnimi strokovnimi izkušnjami na posebnih področjih, med drugim tudi na področju spolnega in seksističnega nasilja ter nasilja nad otroki.«*¹⁶¹

Glede kazenske odgovornosti oseb, mlajših od 18 let Rimski statut MKS v 26. členu izključuje sodno pristojnost za osebe, ki so bile ob domnevni izvršitvi kaznivega dejanja mlajše od osemnajst let.¹⁶²

Takšna določba splošnega dela mednarodnega (specialnega) kazenskega zakonika je novost, saj je ni vseboval ne statut Nürnberškega vojaškega sodišča, niti je ne vsebujeta statuta Mednarodnega kazenskega sodišča za nekdanjo Jugoslavijo in Mednarodnega kazenskega sodišča za Ruando.

¹⁵⁹ R. Harvey, op. cit., str. 76.

¹⁶⁰ 68. člen Rimskega statuta Mednarodnega kazenskega sodišča.

¹⁶¹ Deveti odstavek 42. člena Rimskega statuta Mednarodnega kazenskega sodišča.

¹⁶² A. Cassese in drugi: The Rome Statute of the International Criminal Court: a commentary, 2002, str. 534.

Starostna meja med splošno krivdno nesposobnostjo in sposobnostjo je v postopku priprav na Rimsko konferenco štela za zelo sporno in številne države in strokovnjaki, vključno z nevladnimi organizacijami, so zahtevali ali vsaj dopuščali možnost kazenske odgovornosti tudi oseb, mlajših od osemnajst let. Prav zaradi nezmožnosti delegatov Rimske konference najti konsenz o formulaciji starostne meje med splošno krivdno nesposobnostjo in sposobnostjo je na koncu v Rimskem statutu pristala procesnoppravna fraza 26. člena o izključevanju pristojnosti MKS za osebe, mlajše od 18. let.¹⁶³

Bistvo tega člena je, da gledamo na otroke kot na žrtve in ne kot na storilce mednarodnih zločinov. Kljub temu torej, da Statut določa kot vojno hudodelstvo nabor ali vključevanje otrok, mlajših od petnajst let v oborožene sile ali njihovo izrabljanje za aktivno sodelovanje pri sovražnostih, se jurisdikcija sodišča nanaša na odrasle osebe nad osemnajstim letom starosti ob času storitve domnevnega kaznivega dejanja.¹⁶⁴ Nekoliko nenavadno je, da statutodajalec kategorijo oseb, ki po njegovem mnenju upravičeno sodelujejo v vojski in vojni, kar povprek izloča iz dometa svoje pristojnosti. Ta kategorija mladostnikov ostaja v pristojnosti nacionalnih sodišč. Pomembno je razumeti tudi, da bi sojenje osebam, mlajših od petnajst let, ki so žrtve kaznivega dejanja novačenja v vojsko in zlorabljanja za oborožene spopade, predstavljalo nedopustno novo travmatizacijo zanje in je zato po Rimskem statutu upravičeno izključeno.¹⁶⁵

Pomembni precedenčni primeri so bili postavljeni pri boju proti nekaznovanosti kaznivih dejanj storjenih proti otrokom. Pomemben primer je bilo prijetje *Germaina Katange* in potrditev obtožnice proti *Thomas Lubanga Dyilu* pred MKS, ustanoviteljem in voditeljem patriotske unije v Kongu, zaradi nabora in vključevanja otrok, mlajših od petnajst let, v državne oborožene sile in njihovo izrabljanje za aktivno sodelovanje pri sovražnostih. Pred MKS je bil tudi izdan nalog za prijetje petih članov *Lord's Resistance Army*, ki so obtoženi 33 vojnih hudodelstev in hudodelstev zoper človečnost, vključno z naborom in vključevanjem

¹⁶³ D. Zagorac idr.: Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča in drugi dokumenti z uvodnimi pojasnili, 2003, str. 130-131.

¹⁶⁴ K. Kittichaisaree: op. cit., str. 259.

¹⁶⁵ D. Zagorac idr.: op. cit., str. 131-132.

otrok, mlajših od petnajst let v sovražnosti.¹⁶⁶ Še eno sodišče, posebno sodišče za Sierra Leone je obsodilo štiri storilce vojnih hudodelstev, med drugim tudi za rekrutiranje in uporabo otrok vojakov.¹⁶⁷

6.2. STATUT MEDNARODNEGA KAZENSKEGA SODIŠČA ZA RUANDO IN STATUT MEDNARODNEGA KAZENSKEGA SODIŠČA ZA NEKDANJO JUGOSLAVIJO

Poleg MKS sta bila ustanovljena tudi dva »ad hoc« sodišča in sicer v letu 1993 Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo (MKSJ) in v letu 1994 Mednarodno kazensko sodišče za Ruando (MKSR). Prvo je bilo ustanovljeno z namenom sojenja vojnim zločinom, genocida in hudodelstev zoper človečnost, ki so bila storjena v nekdanji Jugoslaviji od leta 1991. MKSR je bilo ustanovljeno za sojenje odgovornim za genocid in ostale resne kršitve mednarodnega humanitarnega prava storjene v Ruandi in sosednjih državah v letu 1994. Obe sodišči v svojih statutih nimata posebnih določb, ki zadevajo otroke, edina člena, ki izrecno omenjata otroke sta točka (e) drugega odstavka 4. člena Statuta MKSJ in točka (e) drugega odstavka 2. člena Statuta MKSR, ki določata med zločini genocida tudi »*prisilno premestitev otrok iz ene skupine v drugo z namenom uničiti, v delu ali celoti, narodnostno, etično, rasno ali versko skupino*«.

Niti Statut MKSR, niti Statut MKSJ ne omejujeta pristojnosti na osebe nad 18. letom starosti. Teoretično bi torej obe sodišči lahko preganjali osebe, ki so bile ob storitvi kaznivega dejanja mlajše od 18. let. Vendar nobeno od sodišč tega ni storilo. V primeru nekdanje Jugoslavije se je generalna tožilka¹⁶⁸ osredotočila predvsem na ključne storilce grozovitih kaznivih dejanj, ki so bila storjena na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Otroci vojaki niso igrali pomembne vloge v spopadih, ki so potekali v nekdanji Jugoslaviji. Zatorej je tudi malo verjetno, da bi bili storilci, ki so bili ob izvršitvi dejanj mlajši od 18 let, pripeljani pred sodišče. V Ruandi je bil problem veliko bolj pereč, saj je bilo veliko otrok vključenih v zločin genocida. Odločeno je pa bilo, da

¹⁶⁶ <http://www.un.org/children/conflict/english/internationaltribunals.html>.

¹⁶⁷ <http://www.sc-sl.org/AFRC.html>.

¹⁶⁸ Generalna tožilka je bila v obdobju od leta 1999 do leta 2007 Carla Del Ponte.

otroci do vključno 14. leta starosti ne bodo kazensko odgovorni, tistim med 14. in 18. letom pa bodo sodila nacionalna sodišča in ne MKSR.¹⁶⁹

¹⁶⁹ R. Harvey: op. cit., str. 78.

7. ZAŠČITA OTROK V OKVIRU OZN

7.1. POSEBNA ODPOSLANKA GENERALNEGA SEKRETARJA ZA OTROKE IN OBOROŽENE SPOPADE

V resoluciji Generalne skupščine A/RES/51/77¹⁷⁰ je določeno, da Generalni sekretar za obdobje treh let določi Posebnega odposlanca za otroke v oboroženih spopadih¹⁷¹. Zagotoviti mu mora vso pomoč za učinkovito izpolnjevanje mandata. Naloga posebnega odposlanca za otroke v oboroženih spopadih je oceniti napredek in krepitev zaščite otrok v oboroženih spopadih, zviševanje družbene zavesti glede udeležbe otrok v oboroženih spopadih in spodbujanje zbiranja informacij o stanju otrok, ki so prizadeti zaradi oboroženih spopadov. Sodelovati mora z Odborom za otrokove pravice ter ostalimi organi in organizacijami, ki se ukvarjajo s problemom otrok in oboroženih spopadov, predvsem s članicami Združenih narodov, organizacijami ZN, nevladnimi organizacijami in s civilno družbo.

Že od svetovnega vrha za otroke¹⁷² v letu 1990 so se Združeni narodi trudili usmeriti pozornost na nevzdržne razmere, v katerih se znajdejo otroci, kadar izbruhnejo oboroženi spopadi.

Septembra 1997 je Generalni sekretar imenoval prvega Posebnega odposlanca za otroke v oboroženih spopadih, *Olara A. Ottunna*, ki je opravljal funkcijo od leta 1998 do leta 2005. Trenutna Posebna odposlanica Generalnega sekretarja za otroke v oboroženih spopadih je *Radhika Coomaraswamy*, ki je funkcijo posebne odposlanke prevzela aprila 2006.

Poslanstvo urada posebne odposlanke je podpirati in zaščititi pravice vseh otrok prizadetih zaradi oboroženih spopadov. Posebna odposlanica Radhika Coomaraswamy je ob začetku mandata sprejela strateški načrt (angl. Strategic Plan), ki določa prioritete njenega delovanja za obdobje dveh let. Glavni cilji strateškega načrta so podpora globalnim iniciativam za

¹⁷⁰ Resolucijo je sprejela Generalna skupščina 20. februarja 1997.

¹⁷¹ angl. Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict.

¹⁷² angl. World Summit for Children.

prenehanje in kaznovanje zločinov storjenih proti otrokom med oboroženimi spopadi, pospeševanje razvoja otrokovih pravic in njihove zaščite, opozarjanje na problem otrok v oboroženih spopadih in integriranje tega problema v procese vzdrževanja in gradnje miru ter zviševanje družbene zavesti za večjo občutljivost družbe, kar zadeva otroke v oboroženih spopadih.¹⁷³

7.2. RESOLUCIJE VARNOSTNEGA SVETA

7.2.1. Resolucija Varnostnega sveta 1261 (1999)

Resolucija Varnostnega sveta 1261 je bila sprejeta na 4037. zasedanju Varnostnega sveta dne 25. avgusta 1999 in je pomenila mejnik v spoznanju, da je zaščita pravic otrok, prizadetih zaradi oboroženih spopadov, ključna za mir in varnost v svetu.

S tem, ko so resolucijo posvetili tematskemu vprašanju, je Varnostni svet segel dlje, saj se je do tega dokumenta osredotočal predvsem na kršitve miru in varnosti v določeni regiji.

Resolucija spodbuja države članice in celoten sistem Združenih narodov, da okrepijo svoja prizadevanja za preprečitev rekrutiranja in uporabe mladoletnih otrok vojakov, kot tudi pospešitev razoroževanja, demobilizacije, rehabilitacije in reintegracije otrok, ki so že vključeni v spopade. Prav tako poziva vojskujoče se države, da sprejmejo posebne ukrepe za zaščito otrok, še posebej deklet, pred posilstvom in ostalimi oblikami spolne zlorabe.

Ker je trpljenje otrok med vojno nesorazmerno veliko, je potrebno okrepiti njihov položaj v mirovnih pogajanjih. Resolucija 1261 opozarja na prednostno obravnavanje zaščite otrok in njihove rehabilitacije tekom pogajanj. Prav tako apelira na agencije, organizacije in vlade, da implementirajo v povojne programe tudi potrebe otrok.

¹⁷³ <http://www.un.org/children/conflict/english/strategicplan.html>.

Resolucija priznava tudi uničujoč vpliv, ki ga ima atomsko orožje in dotok lahkega orožja preko mej države, na varnost ranljivega dela prebivalstva, še posebej otrok.¹⁷⁴

7.2.2. Resolucija Varnostnega sveta 1314 (2000)

Resolucija 1314 podrobno navaja celo vrsto ukrepov za zaščito otrok med oboroženimi spopadi. Sprejeta je bila na 4185. zasedanju Varnostnega sveta dne 11. avgusta 2000. Predstavlja močno orožje pri zaščiti otrok v oboroženih spopadih.

Varnostni svet poudarja odgovornost vseh držav, da izključijo iz sporazumov za pomilostitev vse, ki so odgovorni za huda kazniva dejanja proti otrokom. Prav tako izpostavlja, da je potrebno sprejeti ukrepe proti nezakonitemu trgovanju z naravnimi bogastvi, kot so diamanti, saj trgovina z diamanti oskrbuje vojske z denarjem in pripomore k masivni viktimizaciji otrok.

V Resoluciji 1314 je poudarek tudi na zaščiti in pomoči beguncem in notranje razseljenim osebam, to so v večini ženske in otroci, posebno pozornost pa namenja deklicam, ki so še posebej ranljive med oboroženimi spopadi. Veliko truda je potrebno nameniti tudi osvoboditvi ugrabljenih otrok.¹⁷⁵

7.2.3. Resolucija Varnostnega sveta 1379 (2001)

V tej Resoluciji Varnostnega sveta je poudarek na »popolnem, varnem in neoviranem« dostopu do humanitarne pomoči za vse otroke, ki so prizadeti zaradi oboroženih spopadov. Varnostni svet poziva vse članice, da popolnoma spoštujejo vse relevantne določbe mednarodnega prava, ki se nanašajo na zaščito otrok v oboroženih spopadih, prav tako pa naj v mirovne sporazume vključijo določbe o razorožitvi, demobilizaciji, reintegraciji in rehabilitaciji otrok vojakov in določbe o združitvi družin.

¹⁷⁴ www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000079.doc.

¹⁷⁵ Ibid.

Resolucija 1379 poziva države članice, naj v domači zakonodaji sprejmejo ukrepe, ki bi odvrnili gospodarske družbe, da bi obdržale poslovne stike s stranmi v oboroženih spopadih, ki kršijo določbe mednarodnega prava o zaščiti otrok v oboroženih spopadih.

Resolucija 1379 je bila sprejeta na 4423. zasedanju Varnostnega sveta dne 20. novembra 2001.¹⁷⁶

7.2.4. Resolucije Varnostnega sveta 1460 (2003), 1539 (2004) in 1612 (2005)

Varnostni svet je v povezavi z otroki v oboroženih spopadih sprejel še Resolucijo 1460 dne 30. januarja 2003, Resolucijo 1539 dne 22. aprila 2004 in Resolucijo 1612 dne 26. julija 2005.

Z Resolucijo 1460 Varnostni svet apelira na države članice, da sprejmejo učinkovite metode, za nadzor nad nezakonitim trgovanjem z lahkim orožjem s stranmi v spopadu, ki ne spoštujejo popolnoma relevantne določbe mednarodnega prava o zaščiti otrok. Prav tako poziva vse udeležene strani v spopadu, da zagotovijo, da so zaščita, pravice in dobrobit otrok integrirane v mirovni proces, mirovna pogajanja in povojni proces obnove.

Zaradi počasnega napredka pri ustanavljanju boljše kontrole in postopka poročanja držav je Resolucija 1539 zahtevala, da se prednostno ustvari sistem za obširen in sistematični nadzor in poročevalski mehanizem, ki bi sistematično uredil zbiranje informacij s terena. Prav tako zahteva od držav omenjenih v poročilu Generalnega Sekretarja ZN, ki rekrutirajo in uporabljajo otroke v oboroženih spopadih, da pripravijo konkreten plan kako prekiniti z rekrutiranjem in uporabo otrok v spopadih.

Resolucija 1612 zahteva od Generalnega Sekretarja, da implementira nadzorni in poročevalni mehanizem, ki bo poskrbel za bolj sistematičen in koherenten proces zbiranja objektivnih, specifičnih in zanesljivih informacij o kršitvah proti otrokom med oboroženimi spopadi.¹⁷⁷

¹⁷⁶ www.asil.org/ilib/ilib0501.htm.

7.3. RESOLUCIJE GENERALNE SKUPŠČINE OZN

7.3.1. Resolucija Generalne skupščine A/RES/51/77

Resolucija Generalne skupščine OZN A/RES/51/77 je bila sprejeta 20. februarja 1997 na 55. redni seji Generalne Skupščine. Poleg spodbujanja implementacije Konvencije o otrokovih pravicah, se ukvarja z zaščito otrok, prizadetih zaradi oboroženih spopadov. Države pogodbenice spodbuja k podpisu relevantnih dokumentov mednarodnega humanitarnega prava in k spoštovanju njegovih pravil.

Posebno poglavje resolucije je namenjeno otrokom beguncem in notranje razseljenim otrokom, ter skrbi za njihovo varnost, izobrazbo, zdravstveno oskrbo in psihološko rehabilitacijo.

Resolucija daje poudarek tudi preprečevanju in dokončnem izkoreninjenju trgovanja z otroki in spolnega zlorabljanja otrok, vključno z otroško prostitucijo in otroško pornografijo, prav tako resolucija spodbuja države pogodbenice, da implementirajo konvencije Mednarodne organizacije za delo, ki določajo minimalno starost za delo, ukinitvev prisilnega dela in prepoved posebej nevarnega dela za otroke.

7.3.2. Resolucija Generalne skupščine A/RES/53/128

Resolucijo je sprejela Generalna skupščina OZN na svoji 53. redni seji dne 23. februarja 1999.

Največji poudarek daje resolucija zaščiti otrok, ki imajo posebne potrebe. Spodbuja enakopravno uživanje pravic za vse otroke, ter poziva države, da sprejmejo vse potrebne ukrepe, da zagotovijo popolno in enakopravno uživanje vseh človekovih pravic in temeljnih

¹⁷⁷ http://www.securitycouncilreport.org/site/c.gIKWLeMTIsG/b.1846403/k.49B3/Profile_Children_and_Armed_ConflictBR12_July_2006.htm.

svoboščin otrokom, ter da sprejmejo zakonodajo proti diskriminaciji otrok s posebnimi potrebami.

Tudi ta resolucija posebno poglavje namenja preprečitvi in izkoreninjenju trgovanja z otroki in njihovega spolnega izkoriščanja in zlorabe, vključno z otroško prostitucijo in otroško pornografijo. Tovrstna dejanja morajo biti vključena v kazensko zakonodajo držav pogodbenic in tudi sankcionirana.

Peto poglavje resolucije je namenjeno otrokom beguncem in notranje razseljenim otrokom, šesto pa izkoriščanju otrok kot delovne sile. Poseben poudarek je namenjen izobraževanju otrok, kot glavnemu instrumentu za reintegracijo otrok delavcev. Države pogodbenice bi se morale pripoznati pravico do izobrazbe kot otrokovo pravico in uveljaviti obvezno primarno šolstvo, ter poskrbeti, da imajo vsi otroci dostop do brezplačne izobrazbe. V zadnjem delu resolucije so omenjeni tudi otroci, ki živijo oziroma delajo na ulicah ter ukrepi, ki bi jih morale sprejeti države pogodbenice, da bi tudi tem otrokom bilo zagotovljeno osnovno dostojanstvo in da bi bile spoštovane njihove človekove pravice. Otroci, ki živijo na cesti so še posebej v nevarnosti, da jih oblasti pobijajo, mučijo in zlorabljajo, saj v določenih državah prevladuje mnenje, da tovrstni otroci škodijo turizmu in »izgledu« same države.

7.3.3. Resolucija Generalne skupščine A/RES/54/149

V tej resoluciji, ki je bila sprejeta 25. februarja 2000, je glede otrok, ki so prizadeti v oboroženih spopadih zapisano, da naj države spoštujejo določbe mednarodnega humanitarnega prava in otrok ne izbirajo za cilj svojih napadov. Resolucija med drugim tudi obsoja ugrabitev otrok v času oboroženih spopadov in spodbuja, da države sprejmejo primerne ukrepe za brezpogojno izpustitev ugrabljenih otrok in sankcioniranje ugrabiteljev.

Posebno poglavje je namenjeno tudi otrokom, ki so begunci ali notranje razseljeni otroci ter sodelovanju držav pogodbenic z Uradom Visokega komisariata Združenih narodov za begunce

ter drugimi organi in agencijami, ki se ukvarjajo z združevanjem družin in skrbjo za otroke begunce in notranje razseljene otroke, ki so brez spremstva.

7.3.4. Resolucija Generalne skupščine A/RES/55/79

Resolucija je bila sprejeta na 55. redni seji Generalne skupščine OZN 22. februarja 2001.

Resolucija spodbuja registracijo otrok takoj po rojstvu in pravico otrok do življenja, identitete, imena in družine. Posebno skrb namenja tudi zdravju in izobraževanju otrok, zaščiti otrok pred krutim, nehumanim in ponižujočim ravnanjem oziroma kaznovanjem.

V poglavju, ki je namenjen otrokom v oboroženih spopadih je resolucija ponovno obsodila ugrabitve otrok v času oboroženih spopadov in pozvala države pogodbenice, mednarodne organizacije in druge relevantne subjekte, da sprejmejo ustrezne ukrepe za brezpogojno izpustitev, rehabilitacijo, reintegracijo in združitve vseh ugrabljenih otrok s svojimi družinami, ter da morajo biti ugrabitelji pripeljeni pred sodišča. Poudarek je tudi na otrocih vojakih ter njihovi demobilizaciji, rehabilitaciji in reintegraciji v družbo.

7.3.5. Resolucija Generalne skupščine A/RES/57/190

Resolucija je bila sprejeta 19. februarja 2003. V delu, ki se ukvarja z otroki v oboroženih spopadih, poleg ukrepov, ki so vsebovani v že zgoraj omenjenih resolucijah, poudarja pomembnost zagotavljanja zdravstvene oskrbe otrokom, ustrezne prehrane, formalne in neformalne izobrazbe, psihične in fizične rehabilitacije in socialne reintegracije.

Skupine otrok, ki so izpostavljene v resoluciji so otroci, ki živijo in delajo na cesti, otroci begunci in notranje razseljeni otroci, otroci s posebnimi potrebami, migranti in otroci namenjeni za trgovanje ali spolno izkoriščanje.

7.3.6. Resolucije Generalne skupščine A/RES/58/157, A/RES/59/261, A/RES/60/231, A/RES/61/146

V resolucijah Generalne skupščine, sprejetih po letu 2004, je poseben poudarek namenjen predvsem otrokom vojakom in zagotavljanju, da uporaba otrok v oboroženih spopadih ne bi bila v nasprotju z določili mednarodnega prava. Minimalno starost za otroke za prostovoljno vključitev v oborožene sile države pogodbenice bi bilo potrebno dvigniti na starost 18 let. V novejših resolucijah je poseben poudarek namenjen tudi otrokom, ki živijo v revščini in otrokom prizadetih z virusom HIV oziroma AIDS-om. Ta določila pridejo v poštev tudi v primeru otrok, ki so spolno zlorabljeni med oboroženimi spopadi, saj je spolno nasilje nad deklicami in tudi dečki reden pojav v sodobnih spopadih.

8. PARIŠKA NAČELA

V Parizu je 5. in 6. februarja 2007 potekala mednarodna konferenca o otrocih v oboroženih spopadih. Konferenca »Rešimo otroke iz vojn« je bila priložnost za predstavitev Pariških načel (angl. Paris Principles).

Konference so se udeležili predstavniki 58 držav in se s Pariškimi načeli obvezali, da bodo preprečili nezakonito vključevanje otrok v vojaške spopade.

Pariško konferenco sta skupaj organizirali francoska vlada in UNICEF. Povezala je države, ki se soočajo s problemom vključevanja otrok v oborožene spopade in države donatorice, pri reševanju problema in spodbudi politične volje za njegovo odpravo.

Rima Salah, namestnica izvršne direktorice UNICEF-a je ob sprejetju Pariških načel povedala: »Konferenca je pokazala, da obstaja skupno prizadevanje držav za odpravo vključevanja otrok vojakov v spopade. Obvezo držav je potrebno sedaj spremeniti v akcijsko delovanje, ki bo otroke zaščitilo pred vključevanjem v spopade in podprlo tiste, ki v njih že sodelujejo, da se vrnejo v svojo skupnost.«¹⁷⁸

Poleg obveze držav je sporočilo konference naslovalo tudi vlade držav, da storijo vse za ustavitve nezakonitega vključevanja otrok vojakov v spopade po svetu in v primeru kršitev zagotovijo sankcije skladne z mednarodnim pravom. Politične ukrepe in zakonodajo je treba dopolniti z učinkovitimi socialnimi programi, ki so usmerjeni v odpravo vzrokov za vključevanje otrok v spopade. S tem namenom so bila oblikovana t.i. Pariška načela, skupek vodil za zaščito otrok pred vključevanjem v oborožene spopade in nudenje učinkovite podpore otrokom, ki so v spopade že vključeni. Vlade so se na konferenci zavezale, da bodo Pariškim načelom sledile v svojem političnem, diplomatskem in humanitarnem delovanju, ter v

¹⁷⁸ http://www.unicef.org/media/media_38231.html.

programih financiranja.¹⁷⁹ Spodaj navedenih je nekaj problemov, s katerimi se spopadajo Pariška načela. Obravnavajo predvsem položaj otrok vojakov, vendar marsikatero načelo velja tudi za vse ostale otroke, prizadete zaradi oboroženih spopadov.

Pariška načela vsebujejo definicijo otroka vojaka, ki obsega vse dečke ali deklice, mlajše od 18 let, ki so prostovoljno ali pod prisilo vključeni v oboroženo silo (vladno vojsko) ali oboroženo skupino (hunto, osvobodilno vojsko, oboroženo frakcijo, politične stranke, milico, ipd.).

Ne glede na to, ali so bili otroci »prostovoljci« ali ugrabljeni in prisilno mobilizirani, ali so bili borci, izvidniki, vohuni, služabniki in/ali spolni sužnji, so bili izmenično v vlogi prič nasilja, mučitelja in žrtve. Tudi »osvobojeni« so izključeni iz družbe. Predvsem, če se ti otroci ne vključijo ponovno v družbo, lahko potencialno postanejo dejavnik nadaljevanja ali ponavljanja spopadov in zato ovira za razvoj. Zato ostaja vprašanje otrok v spopadu v središču razvojnih izzivov in reševanja spopadov.

Deklice so rekrutirane iz dveh razlogov, ker so otroci in ker so ženskega spola. To se pogosteje dogaja v uporniških skupinah kot v redni vojski. Izkoristijo jih za manj vidne vloge služkinj in spolnih suženj. Spolno nasilje nad ženskami in deklicami je reden pojav v sodobnih spopadih.

Ko se boji končajo, postanejo otroci vojaki veterani. Karkoli so že bili, žrtve ali mučitelji, po spopadih zavračajo, da bi z njimi ravnali kot z otroki. Številni demobilizirani otroci so mladi odrasli brez osnovne izobrazbe, ki morajo v šolo skupaj s pravimi otroki. Soočajo se s prilagajanjem in vrnitvijo v družinsko življenje. Ker so med spopadi odločali o življenju in smrti, ukazov ne prenesejo več. Deklice se soočajo z zanikanjem njihovega trpljenja in marginalizacijo.

¹⁷⁹ http://www.unicef.si/main/unicef_po_svetu.wlgt?Id=4148.

Pariška načela vsebujejo programe, ki so osnovno orodje za osvoboditev otrok iz teh spopadov in imajo dvojni namen: rešiti otroke iz oborožene skupine, skrbeti zanje in jim pomagati, da se vrnejo v civilno življenje. Pomembne so vse faze, od razorožitve, demobilizacije, rehabilitacije do ponovne vključitve v družbo. Pri tem imajo veliko vlogo nevladne organizacije, agencije Združenih narodov, Unicef, idr.¹⁸⁰

¹⁸⁰ <http://www.ambafrance.si/spip.php?article443>.

9. ZAKLJUČEK

Sodobna slika oboroženih spopadov je vse prej kot slika vrste vojakov, ki se bojujejo na frontah v uniformah in s puškami naperjenimi proti vojakom druge države. Dandanes so oboroženi spopadi predvsem notranji konflikti v državah, ki so najpogosteje uperjeni proti civilnemu prebivalstvu, med njimi tudi proti otrokom.

V zadnjem desetletju je bilo v oboroženih spopadih ubitih preko dva milijona otrok, več kot šest milijonov jih je bilo v spopadih huje ali trajno poškodovanih in preko 20 milijonov otrok je bilo razseljenih znotraj in izven svojih držav. Milijoni otrok so bili posiljeni, spolno zlorabljeni, trpeli so zaradi pomanjkanja hrane, pitne vode in izpostavljeni so bili nevarnim boleznim, med drugim tudi virusu HIV in posledično AIDSU. Prikrajšani so bili za družino, zdravo družbeno okolje, izobrazbo, zdravstveno oskrbo. Ta trenutek se v preko dvajset državah po svetu bori med 200.000 in 300.000 otrok, ki služijo kot vojaki v vladnih oboroženih silah oziroma v uporniških oboroženih skupinah.

Kljub temu, da je za zaščito otrok poskrbljeno v veliko mednarodnih dokumentih, ki sem jih predstavila v diplomski nalogi, je glede na zgoraj navedeno statistiko ta zaščita premalo udejanjena v konkretnih situacijah. Države in celotna mednarodna skupnost bi morale storiti več, da ukrepi zapisani v mednarodnih dokumentih ne bi ostali samo črka na papirju, temveč bi bili dosledno uporabljeni za zaščito otrok in da bi bili kršitelji teh mednarodnih dokumentov tudi dejansko kaznovani.

Varnostni svet Združenih narodov že od leta 1998 posveča posebno pozornost prav problemu otrok, ki so žrtve oboroženih spopadov. Ustanovljena je bila posebna Delovna skupina, ki skrbi za izpolnjevanje mednarodnih standardov zaščite otrok. Spoštovanje norm o človekovih pravicah in norm humanitarnega prava je ključnega pomena za izboljšanje trenutnega stanja.

Naslednji korak pri izboljšanju zaščite otrok v oboroženih spopadih bi bil po mojem mnenju dvig starosti za aktivno in pasivno sodelovanje v oboroženih spopadih na starost 18 let, ter zagotovitev učinkovitega sistema rehabilitacije in pomoči za otroke, ki so jih prizadeli oboroženi spopadi.

Prav rehabilitacija otrok, žrtev oboroženih spopadov, ter njihova ponovna vključitev v družbo je ključnega pomena za dolgotrajen mir na prizadetih območjih. Otroci, ki so sodelovali v oboroženih spopadih, se tudi po njihovem koncu spopadajo s težavami. So mladi odrasli, brez izobrazbe, izključeni iz družbe, stigmatizirani, velikokrat odvisni od mamil, globoko travmatizirani in imajo težave s ponovnim zaupanjem odraslim, ki so njihovo zaupanje enkrat že globoko izkoristili. Tem otrokom je potrebno nuditi strokovno in dolgotrajno pomoč, ponovno jih je potrebno vključiti v družbo in jim dovoliti, da so znova otroci. Brez tega predstavljajo največjo nevarnost za mir in neponovitev spopadov.

Ker se prihodnost vsakega naroda gradi na otrocih, so ravno ti potrebni kar največje zaščite med oboroženimi spopadi in po njih, saj bomo le tako nekega dne dosegli, da bo število oboroženih spopadov in s tem posledično žrtev oboroženih spopadov upadlo.

10. LITERATURA

I. DOKTRINA

Monografije

1. **Ang, Fiona:** Article 38, Children in Armed Conflicts, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2005.
2. **Cassese, Antonio, Gaeta, Paola, Jones, John R. W. D.:** The Rome Statute of the International Criminal Court: a commentary, Oxford University Press, Oxford, 2002.
3. **Dolenc, Anton:** Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojn, OO ZSMS Medicinske fakultete, Ljubljana, 1989.
4. **Hodgkin Rachel, Newell Peter:** Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, UNICEF, New York, 2002.
5. **Kittichaisaree, Kriangsak:** International Criminal Law, Oxford University Press, Oxford, 2001.
6. **Kuper, Jenny:** International Law Concerning Child Civilians in Armed Conflicts, Clarendon Press, Oxford, 1997.
7. **Pictet, Jean S., Uhler Oscar M.:** Geneva convention IV: relative to the protection of civilian persons in time of war: commentary, International committee of the Red Cross, Ženeva, 1994.
8. **Pilloud, Claude:** Commentaire des protocoles additionnels du 8 juin 1977 aux Conventions de Genève du août 1949, Comité international de la Croix-Rouge, Martinus Nijhoff, Genève, 1986.

9. **Plattner, Denise:** Protection of Children in International Humanitarian Law, International Committee of the Red Cross, Ženeva, 1984.
10. **Singer, Sandra:** The protection of children during armed conflict situations, International Committee of the Red Cross, Ženeva, 1986.
11. **Tomšič, Ivan:** Vojno in nevtralnostno pravo, Nova založba, Ljubljana, 1942.
12. **Türk, Danilo:** Temelji mednarodnega prava, GV Založba, Ljubljana, 2007.
13. **Zagorac Dean in drugi:** Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča in drugi dokumenti z uvodnimi pojasnili, Amnesty International Slovenije, Ljubljana, 2003.

Periodika, prispevki

1. **Harvey, Rachel:** Children and armed conflict, A guide to international humanitarian and human rights law, dostopno na: http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/00004.pdf.
2. **Helle, Daniel:** Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict to the Convention on the Rights of the Child, Revue internationale de la Croix-Rouge. No. 839, Comité international de la Croix-Rouge, Ženeva, 2000, str. 797-809.
3. **Klopčič, Vera:** Mednarodno varstvo otrokovih pravic, v publikaciji: Pravni vidiki otrokovih pravic, Belopavlovič Nataša, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1992, str. 41-53.
4. **Krill, Françoise:** The Protection of Children in Armed Conflicts, v publikaciji: The ideologies of Children's Rights, urednika Michael Freeman in Philip Veerman, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1992, str. 347-356.

5. Škrk, Mirjam: Mednarodnopravna zaščita otrok v oboroženih spopadih in v izjemnih razmerah, v publikaciji: Pravni vidiki otrokovih pravic, Belopavlovič Nataša, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1992, str. 53-63.

II. DOKUMENTI

1. Afriška listina o pravicah in blaginji otroka, 11. julij 1990, Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumentov, 2. del, Regionalni dokumenti, Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana, 2003, str. 303-322.

2. Deklaracija o otrokovih pravicah, 20. november 1959, Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumentov, Univerzalni dokumenti, 1. del, Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana, 1995, str. 142-144.

3. Deklaracija o otrokovih pravicah, 26. september 1924, dostopna na: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>.

4. Splošna deklaracija človekovih pravic, 10. december 1948, Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumentov, Univerzalni dokumenti, 1. del, Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana, 1995, str. 1-7.

5. Ženevska konvencija o izboljšanju položaja ranjencev in bolnikov v oboroženih silah v vojni z dne 12. avgusta 1949, Dolenc, Anton, Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojn, Medicinski razgledi, Ljubljana, 1989, str. 29-44.

6. Ženevska konvencija o izboljšanju položaja ranjencev, bolnikov in brodolomcev v oboroženih silah na morju z dne 12. avgusta 1949, Dolenc, Anton, Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojn, Medicinski razgledi, Ljubljana, 1989, str. 45-58.

7. Ženevska konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki z dne 12. avgusta 1949, Dolenc, Anton, Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojn, Medicinski razgledi, Ljubljana, 1989, str. 59-98.

8. Ženevska konvencija za zaščito civilnih oseb med vojno z dne 12. avgusta 1949, Dolenc, Anton, Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojn, Medicinski razgledi, Ljubljana, 1989, str. 99-137.

9. Dopolnilni protokol k Ženevskim konvencijam z dne 12. avgusta 1949 o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov (Protokol I), 8. junij 1977, Dolenc, Anton, Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojn, Medicinski razgledi, Ljubljana, 1989, str. 141-186.

10. Dopolnilni protokol k Ženevskim konvencijam z dne 12. avgusta 1949 o zaščiti žrtev nemednarodnih oboroženih spopadov (Protokol II), 8. junij 1977, Dolenc, Anton, Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojn, Medicinski razgledi, Ljubljana, 1989, str. 187-206.

11. Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 182 o prepovedi najhujših oblik dela otrok in takojšnjem ukrepanju za njihovo odpravo, 17. junij 1999, besedilo dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=200120>.

12. Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah, 20. november 1989, Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumentov, Univerzalni dokumenti, 1. del, Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana, 1995, str. 145-166.

13. Izbirni protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah glede udeležbe otrok v oboroženih spopadih, 25. maj 2000, dostopen na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=200494>.

14. Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča, 17. julij 1998, besedilo dostopno na: <http://uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=200184>.

15. Statut Mednarodnega kazenskega sodišča za nekdanjo Jugoslavijo, Zagorac Dean in drugi: Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča in drugi dokumenti z uvodnimi pojasnili, Amnesty International Slovenije, Ljubljana, 2003, str. 255-268.

16. Statut Mednarodnega kazenskega sodišča za Ruando, Zagorac Dean in drugi: Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča in drugi dokumenti z uvodnimi pojasnili, Amnesty International Slovenije, Ljubljana, 2003, str. 271-284.

17. Resolucija Generalne skupščine OZN, A/RES/51/77, 20. februar 1997, besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/4892889.html>.

18. Resolucija Generalne skupščine OZN, A/RES/53/128, 09. december 1998, besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/3165822.html>.

19. Resolucija Generalne skupščine OZN, A/RES/54/149, 17. december 1999, besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/7937739.html>.

20. Resolucija Generalne skupščine OZN, A/RES/55/79, 04. december 2000, besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/4958779.html>.

21. Resolucija Generalne skupščine OZN, A/RES/57/190, 19. februar 2003, besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/6130650.html>.

22. Resolucija Generalne skupščine OZN, A/RES/58/157, 09. marec 2004, besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/3513157.html>.

23. Resolucija Generalne skupščine OZN, A/RES/59/261, 24. februar 2005, besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/2092511.html>.

- 24. Resolucija Generalne skupščine OZN**, A/RES/60/231, 09. december 2005, besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/6692067.html>.
- 25. Resolucija Generalne skupščine OZN**, A/RES/61/146, 09. november 2006, besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/9444375.html>.
- 26. Resolucija Varnostnega sveta 1261**, S/RES/1261 (1999), besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/2794072.html>.
- 27. Resolucija Varnostnega sveta 1314**, S/RES/1314 (2000), besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/8491306.html>.
- 28. Resolucija Varnostnega sveta 1379**, S/RES/1379 (2001), besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/2915016.html>.
- 29. Resolucija Varnostnega sveta 1460**, S/RES/1460 (2003), besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/8507178.html>.
- 30. Resolucija Varnostnega sveta 1539**, S/RES/1539 (2004), besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/9993663.html>.
- 31. Resolucija Varnostnega sveta 1612**, S/RES/1612 (2005), besedilo dostopno na: <http://daccess-ods.un.org/TMP/5822218.html>.
- 32. A/62/609-S/2007/757**, (21. december 2007), Poročilo Generalnega sekretarja o otrocih v oboroženih spopadih.
- 33. A/51/306**, (26. avgust 1996).

III. DRUGO

Spletne strani

1. <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/15634SL.pdf>.
2. <http://www.ambafrance.si/spip.php?article443>.
3. <http://www.amnesty.si/akcije.php?kid=14>.
4. <http://www.asil.org/ilib/ilib0501.htm>.
5. <http://www.cicr.org/ihl.nsf/CONVPRES?OpenView>.
6. <http://www.droitsenfant.com/cide.htm>.
7. http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/00079.doc.
8. <http://www.iccnw.org/documents/FS-AMICC-ICCnChildRights.pdf>.
9. <http://icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=375&ps=P>.
10. http://www.ivillage.co.uk/newspol/camp/refuge/articles/0,,186771_186926,00.html.
11. <http://www.sc-sl.org/AFRC.html>.
12. http://www.securitycouncilreport.org/site/c.gIKWLeMTIsG/b.1846403/k.49B3/Profile_Children_and_Armed_ConflictBR12_July_2006.htm.
13. <http://www.si21.com/news.php?id=58765>.
14. <http://www.unicef.org/sowc96/1cinwar.htm>.
15. <http://www.un.org/children/conflict/english/conflicts.html>.
16. <http://www.un.org/children/conflict/english/internationaltribunals.html>.
17. <http://www.un.org/children/conflict/english/issues.html>.
18. <http://www.un.org/children/conflict/english/strategicplan.html>.
19. http://www.un.org/works/goingon/soldiers/lessonplan_soldiers.html.
20. http://www.unicef.si/main/unicef_po_svetu.wlgt?Id=4148.
21. http://www.unicef.org/media/media_38231.html.